

Långängen-Elfviks naturreservat, Lidingö

BESLUT

BESKRIVNING

SKÖTSELPLAN

Förord

Det är med stor tillfredsställelse Lidingö stad nu kan presentera dokumentationen av det nya naturreservatet Långängen – Elfvik. Här presenteras såväl det formella beslutet som bakgrundskunskap om området. Förhoppningsvis kan materialet fördjupa besökarens utbyte av området som redan tidigare varit ett av Lidingös mest populära rekreationsområden.

Det landskap på Elfvik som redan Bellman uppskattade får genom utvidgningen av reservatet nu ett beständigt skydd.

Inrättandet av naturreservatet och utgivandet av denna skrift har gjorts möjligt genom statsbidrag för lokala naturvårdsprojekt.

På Elfvik (första versen)

den 6 Juli 1788

Glada bygd, så täckt belägen
Midt i vattnets lugna våg !
Dina åkrar pryda vägen
Med en hög och gulnad råg.
Dina vikar tyst förära
Fångst af gädda, mört och mer.
Öfverallt i dällden nära
Man de röda smultron ser.

CM Bellman

Underlaget till rapporten har tagits fram av tekniska förvaltningen och miljö- och stadsbyggnadskontoret med Ulla Bejrum och Eidar Lindgren som huvudansvariga tjänstemän. Beskrivningen utgår i tillämpliga delar från Lars Kardells 'Långängen på Lidingö' från 1978.

Bearbetning av rapporten har gjorts av WSP Samhällsbyggnad, Marie Åslund (kultur), Patrik Tronde (natur) och Linda Ljunggren (layout) som huvudansvariga.

Profilillustrationer Eva Åberg.

Foto om inte annat anges Eddie Granlund.

Innehållsförteckning

BESLUT	Läsanvisning	5
	Stadens beslut	6-7
	Skäl för beslutet	9
	Föreskrifter	11
BESKRIVNING	Historik	13-21
	Nulägesbeskrivning	22-31
	Markanvändning	31-36
	Referenser	37
SKÖTSELPLAN	Skötselområden, mål, värden och kartor	38-45
	Rekreation och friluftsliv	46-48
	Information, tillsyn och finansiering	49

Läsanvisning

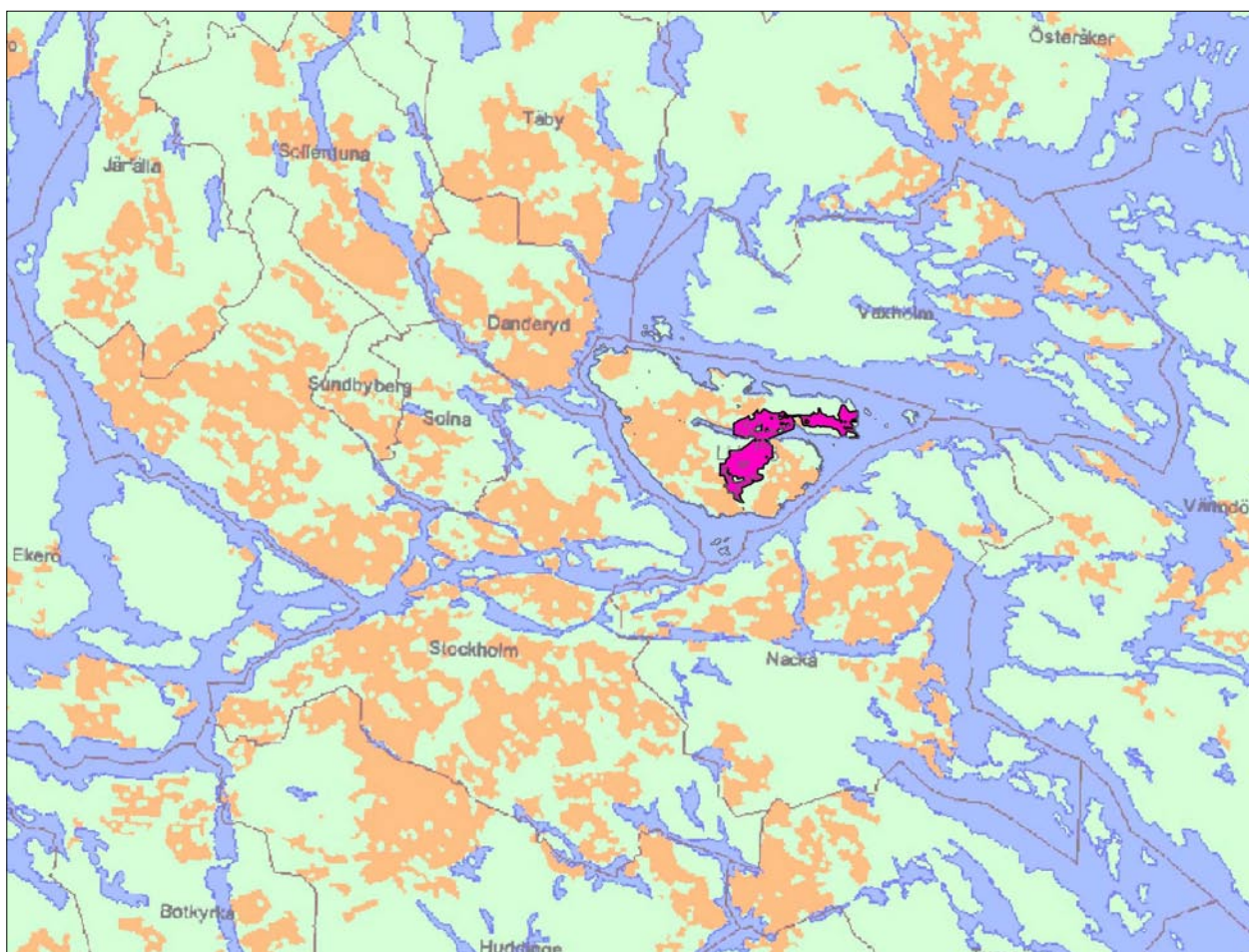
Detta dokument om inrättande av Långängen-Elfviks naturreservat består av tre delar:

Beslut, Beskrivning och Skötselplan.

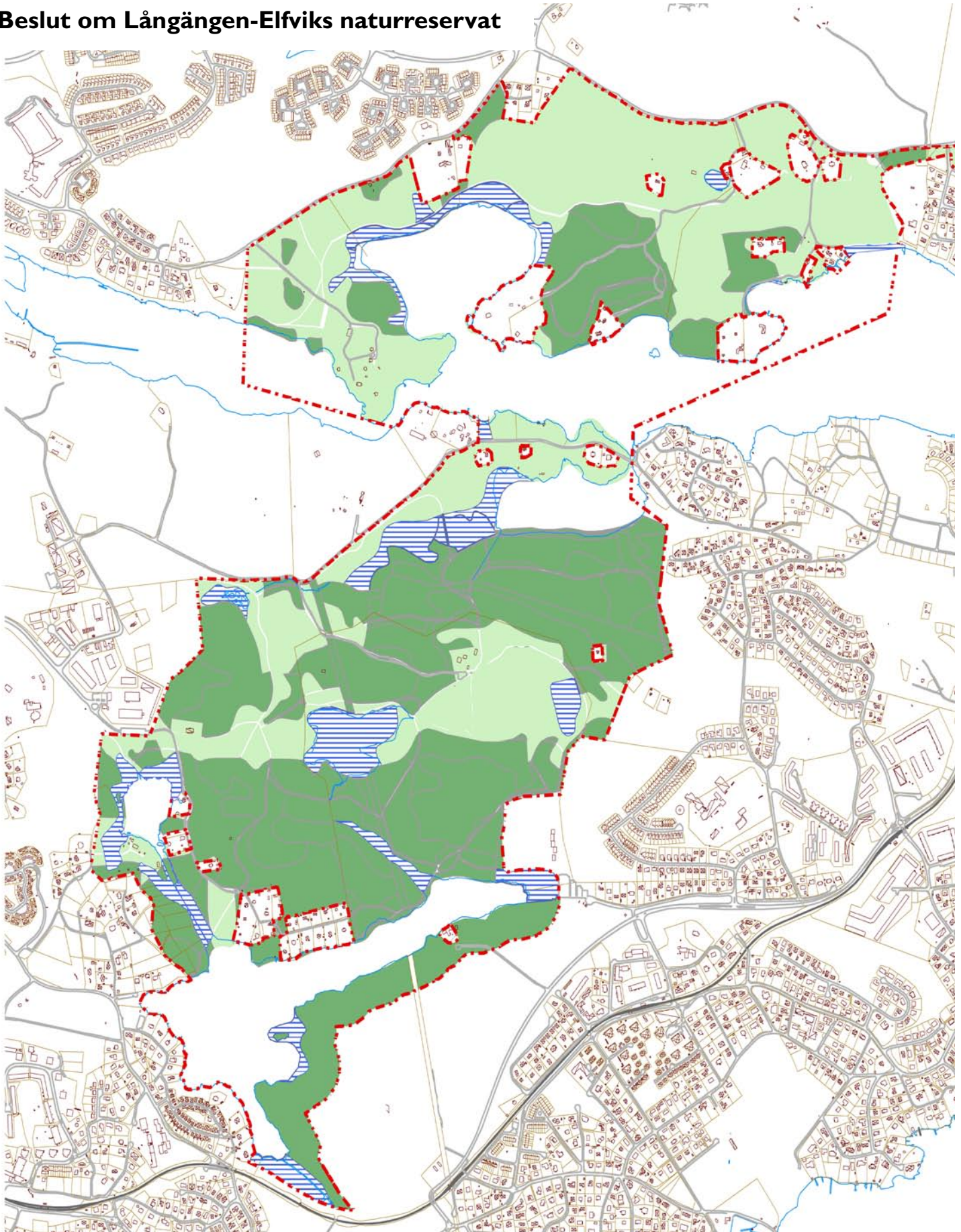
Beslutet innehåller föreskrifter, geografisk avgränsning samt reservatets syfte och skäl för beslutet.

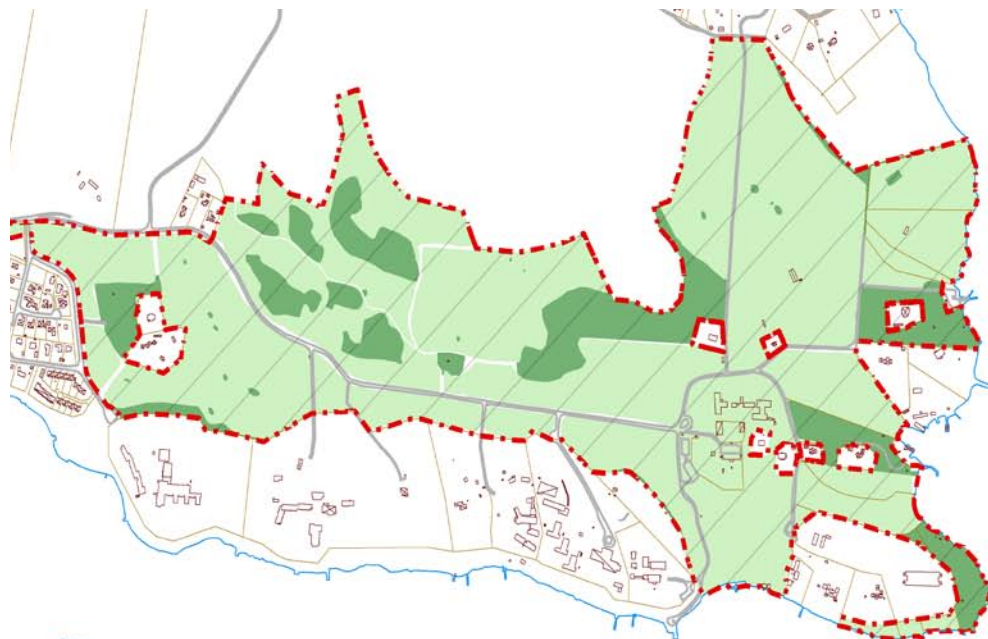
Under syftet anges vilka intressen reservatet avser att ta till vara och inriktning för skötseln. I skälen för beslutet redovisas områdets värden på ett mer detaljerat sätt. **Beskrivningen** utgör en fyllig beskrivning av området med historik och nuläge. **Skötselplanen** anger mål och riktlinjer för skötseln allmänt samt inom naturreservatets olika delområden. Detaljplanering av skötseln sker inom ramen för Lidingö stads verksamhet och är inte föremål för fastställelse.

Reservatets läge i regionen

Beslut om Långängen-Elfviks naturreservat

Teckenförklaring

- Naturreservat
- Skogsmark
- Öppen och halvöppen mark (åker, bete, slätter, tomt)
- Våtmark
- Område där föreskrift om kopplingstvång för hundar ej gäller.

Stadens beslut

Kommunfullmäktige i Lidingö stad beslutade den 25 september 2006 att förklara det område som utmärkts på karta ovan som naturreservatet Långängen-Elfvik.

Beslut om Långängen-Elfviks naturreservat

Uppgifter om naturreservatet

Namn:	Naturreservatet Långängen-Elfvik
Kommun:	Lidingö
Län:	Stockholms län
Lägesbeskrivning:	Området ligger fördelat på Lidingös norra och södra delar ca 10 km nordost om Stockholms stad.
Församling:	Lidingö
Terrängkarta (topografisk karta):	10INO
Fastighetskarta (ekonomisk karta)	Blad 10I6h, 10I7h, 10I6g och 10I7g
Naturgeografisk region:	Södra barrskogsregionen (ek-barrskogsregionen)
Kulturgeografisk region:	Östra Sveriges småskaliga jordbrukslandskap, kust- och skärgård
Fastigheter:	Fastigheter inklusive servitut, samfälligheter mm fastighetsanknutna rättigheter som reservatet berör. Se separat förteckning.
Areal:	totalt 440 ha
Förvaltare:	Lidingö stad

Sammanfattande beskrivning av området

Reservatet består av det tidigare naturreservatet Långängen som nu utvidgas med Elfviksländets jordbrukslandskap och resterande delar av Kottlasjön med omgivande stränder. Till stor del består reservatet av ett kulturlandskap med höga värden, såväl kulturhistoriskt som för friluftslivet. Älviks gård är Lidingös enda aktiva jordbruk. Både inom jordbrukslandskapet och i skogspartierna i reservatet finns flera nyckelbiotoper och andra områden av betydelse för den biologiska mångfalden. Exempel på sådana värden är partier med gamla ädellövträd, våtmarker och äldre barrskog. Reservatet är ett av de viktigaste områdena för friluftslivet på Lidingö bl.a. genom sitt centrala läge och mångfald av upplevelsevärden.

Syfte

Syftet med förordnandet är att säkerställa tillgång till områden för friluftsliv samt att vårda, bevara och vid behov återställa och berika värdefulla natur-, kultur- och vattenmiljöer.

Det värdefulla kulturlandskapet ska bevaras genom fortsatt åkerbruk och bete kompletterat med landskapsvårdsåtgärder. Det äldre kulturlandskapet med sina gårdar har en känslig landskapsbild som ska skyddas från främmande eller störande anläggningar.

Huvuddelen av de skogsområden som ingår har framförallt värden för friluftslivet och ska skötas genom till detta anpassad skogsvård. Sumpskogarnas naturvärden bevaras och utvecklas genom att de lämnas orörda.

Öppna våtmarker vårdas så att öppenheten behålls. Kottlasjön och övriga vatten med stränder är av centralt värde för friluftslivet och skall bevaras naturliga och tillgängliga.

Skäl för beslutet

Prioriterade bevarandevärden som beskrivs nedan är: friluftsliv och motion, jordbruks/kulturlandskap, riksintresse AB 51, nyckelbiotoper och Kottlasjöns sjösystem.

Långängen och områdena kring Hustegaholm och Älviks gård erbjuder mycket goda förutsättningar för utflykter, friluftsliv och motion. Detta betingas främst av områdenas goda tillgänglighet och en omväxlande, upplevelserik natur- och kulturmiljö. Långängen har av hävd utnyttjats för ett intensivt friluftsliv och är av stor betydelse för framför allt Lidingös men även Stockholms invånare. Områdets värde för friluftsliv och motion sammanfaller helt med övriga prioriterade värden d.v.s. det är den varierade naturen, det vackra, brukade kulturlandskapet och det sammanhängande systemet med hav, sjöar och vattendrag som skapar området mångfald och som ger möjlighet till ett rikt friluftsliv under hela året.

Stora delar av reservatet utgör ett sammanhängande jordbrukslandskap i stort oförändrat sedan 1800-talet. Ett flertal väl bevarade gårdar och andra bebyggelsemiljöer är av betydande kulturhistoriskt värde. Utöver gårdsmiljöerna är sommarvillorna med sina stora parkliknande tomter både värdefulla bebyggelsemiljöer och, liksom gårdarna, av stor betydelse för upplevelsen av ett "östört" äldre kulturlandskap. Kulturvärdet är också knutet till bevarade strukturer och spår av äldre kommunikationsvägar, t.ex. alléer till gamla båtbygggor och de slingrande vägarna inom området.

Det öppna jordbrukslandskapet på Elfviklandet ingår i det kulturhistoriska riksintresset Stockholms inlopp (AB 51) och där nämns särskilt Älviks gård från 1700-talet. Landskapsbilden och de öppna landskapens avgränsningar i form av skog och andra träddråer har stor betydelse för upplevelsen och därmed för friluftslivet.

Inom naturreservatet finns en rik variation av biotoper på landskapsnivå beroende på en varierad topografi, sjöar, stränder och våtmarker samt växling mellan brukad jordbruksmark med lång kontinuitet och skogklädda områden, delvis med gammal skog. Reservatsbildningen innebär utökat skydd av naturmiljöer knutna till jordbruksdriften såsom betade ängs-, skogs- och hagmarker med dess speciella flora samt av nyckelbiotoper. I det gamla reservatet ingick nyckelbiotoper med grova ädellövträd vid Hustegaholm samt lövskogslund

och lövrika skogsbryn sydväst om Ekholmsnässjön med de rödlistade signalarterna kornig nållav och blekticka. Dessa områden kompletteras nu med lövskogslund och äldre barrskog sydöst om Kottlasjön samt tallskog på Älviks Udde. Inom reservatet finns också en inplanterad stam av dovhjort (Elfviklandet).

Det historiskt väl bevarade landskapet med spår från olika historiska skeden och med en mångfald av olika naturtyper erbjuder stora pedagogiska värden.

Sjösystemet Kottlasjön, Stockbysjön, Stockbyån, Långängskärren är av mycket stort värde för friluftslivet inte minst isarna vintertid och Kottlasjön som bad sommartid. En god vattenkvalitet i sjösystemet prioriteras högt. Övergödning med algblooming och försämrad vattenkvalitet ska motverkas. Bland naturvärden knutna till sjösystemet kan nämnas det rika fågellivet vid Långängskärren och bävern som relativt nyligen etablerats i sjöarna.

Gråviken och dess stränder är en god häcknings- och rastlokal för fåglar. För att inte störa fågellivet har reservatet här föreskrifter som reglerar fiske från land.

Val av skyddsform

Ett område kan med stöd av miljöbalken skyddas som naturreservat eller kulturresevat, beroende på områdets karaktär och reservatets huvudsakliga syfte. Regleringsmöjligheterna är i grunden samma, men föreskrifterna för reservatet ska vara motiverade med

Kottlasjön

BESLUT

hänsyn till dess syfte. För de delar av reservatet som tidigare utgjorde Långängens naturreservat gäller i allt väsentligt samma skyddsmotiv som då beslut om detta togs 1981. Utvidgningen på Elfviklandet tar i hög grad sikte på skydd av kulturmiljöer. För det utvidgade reservatet som helhet är dock benämningen naturreservat det som bäst speglar områdets kvaliteter och skälen till att inrätta reservat.

Avgränsning

För de delar som tidigare ingått i Långängens naturreservat har utgångspunkten varit att inte ändra på gränserna utöver utvidgningen söderut runt Kottlasjön samt österut på Elfviklandet. På Elfviklandet har endast det öppna landskapet bedömts behöva ingå i reservatet. Kottlasjön i sin helhet och det viktigaste strandområdet ingår. Reservatet omfattar inte privatägd mark.

Behov av skyddszoner/buffertzoner

Landskapen vid Långängen, Kottlasjön och Elfviklandet kan påverkas av anläggningar som förläggs till höjder eller brynzoner som gränsar till reservatet. Detta bör beaktas vid tillståndsgivning och förvaltning. Behov av att utvidga reservatet med yttre skyddszoner finns dock inte.

Förenlighet med översiktsplan (ÖP), regionplan och nationella mål

I översiktsplan för Lidingö stad 2002 anges att Långängens naturreservat bör utvidgas till att omfatta de öppna markerna på Elfvik som är av riksintresse (se bl a ÖP sid 94).

Vidare anges att, citat: "Långängens naturreservat ska bevaras för rekreation med beaktande

av kulturvärden och naturvårdsintressen.

Naturreservatet ska utvidgas till att omfatta hela Kottlasjön samt strandskyddsområdena, nyckelbiotoperna och skogen vid Badberget vid sjöns södra och sydöstra strand. Naturreservatets bestämmelser bör utformas med stor hänsyn till vikten av att skydda Kottlasjöns vattenkvalitet, bl.a. så att sjön är möjlig att utnyttja som eventuell framtida reservvattentäkt." (ÖP sid 95). Föreliggande förslag till utvidgat reservat omfattar inte några andra områden än de som i översiktsplanen föreslås bli reservat.

Natur- och friluftsområden på Lidingö, inklusive de som nu föreslås som naturreservat, har förankring i Regional Utvecklingsplan För Stockholms Län (RUF) bland annat genom Regionplane- och trafikkontorets rapport 4:2004, Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar, Bogesundskilen inklusive Lidingö. Utökningen av reservatet finns med i länsstyrelsens förslag på skydd av tätortsnära natur i Stockholmsregionen, Länsstyrelsen i Stockholms län, 2003. Statliga pengar för arbetet med utvidgningen har utgått i form av bidrag för lokal naturvård.

Reservatsbildningen bidrar till att uppfylla de nationella miljö kvalitetsmålen: levande sjöar och vattendrag, myllrande våtmarker, ett rikt växt- och djurliv, levande skogar, ett rikt odlingslandskap och god bebyggd miljö.

Förenlighet med detaljplaner

Enligt 7 kap. 8§ miljöbalken får naturreservat inte strida mot detaljplan. Planlagd mark ingår i huvudsak inte i naturreservatet. (Skydd av kulturhistoriska och andra värden tillgodoses i dessa områden av planbestämmelser.) Undantag är Älviks gård inklusive huvudbyggnaden, som ingår i reservatet som central plats. Undantag är också jordbruksmark, nyckelbiotop och strand längst österut på Älviks udde, delar av Kottlasjöns vatten och Kottlasjöns östra vik, som ligger på planlagd mark men som ingår i reservatet. Detaljplaner och reservatsbestämmelser kompletterar varandra på dessa begränsade områden. Kvartersmark med byggrätter för bostadsändamål ingår inte till någon del i reservatet. Naturreservatet är med dessa avgränsningar förenligt med gällande detaljplaner.

Föreskrifter

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och författningar och med stöd av miljöbalken föreskriver Lidingö stad följande:

Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden

- A** Tillstånd från Lidingö stad krävs för att inom reservatet
- A1. uppföra ny byggnad eller anläggning, företa om- och tillbyggnad, ändra byggnads färgsättning eller på annat sätt ändra befintlig byggnads exteriör, riva byggnad eller del av byggnad.
 - A2. anlägga väg, stig, campingplats, parkeringsplats eller idrotts/friluftsanläggning.
 - A3. anlägga ledning i mark, vatten eller luft.
 - A4. påla, anlägga brygga eller ponton.
 - A5. uppföra stängsel eller hägnad med undantag av staket kring bebyggd tomtplats. Dock får stängsel som behövs för betesdjur uppföras under förutsättning att genomgångar anordnas så att allmänhetens tillträde till området underlättas.
 - A6. anordna upplag annat än tillfälligt i samband med områdets skötsel och för jord- och skogsbrukets behov.
 - A7. borra, spränga, gräva, schakta, utfylla, tippa, dika, dämna eller muddra.
 - A8. avverka eller utföra annan skoglig åtgärd utöver vad som framgår av fastställd skötselplan.
- Beträffande nyckelbiotoper ska dessutom skogsvårdsstyrelsens anvisningar för varje objekt följas.

Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas inom reservatet och om ordningen i övrigt inom reservatet

- B** Det är förbjudet att inom reservatet
- B1. förstöra eller skada (inklusive klottra på) fast naturföremål eller ytbildning.
 - B2. bryta kvistar, fälla eller på annat sätt skada (inklusive klottra på) levande eller döda stående eller omkullfallna träd eller buskar och att skada vegetationen i övrigt t ex genom att gräva upp växter såsom ris, örter, gräs, mossor eller lavar.
 - B3. ställa upp husvagn, fordon eller liknande
 - B4. göra upp eld annat än på anvisade och iordningsställda platser.
 - B5. rida annat än på anvisade vägar, stigar och områden.
 - B6. på ett störande sätt använda radio, musikanläggning, musikinstrument e dyl.
 - B7. parkera annat än på anvisade platser.
 - B8. bruka störande motordriven anordning för lek eller sport (gäller inte modellflyg inom anvisat område på Elfvik)
 - B9. lyfta eller landa med luftfarkost
 - B10. sätta upp tavla, plakat, affisch eller liknande annat än på särskilt anvisade anslagstavlor.
 - B11. på Kottlasjön, Stockbysjön, Gråviken eller Ekholmsnäsjön framföra båt eller annan farkost med förbränningsmotor.
 - B12. störa djurlivet (t.ex. genom att klättra i boträd eller uppehålla sig i närheten av fågelbon)
 - B13. under tiden 1 april – 31 oktober beträda eller färdas på Gråviken eller fiska i Gråviken från land
 - B14. medföra okopplad hund eller annat lösgående husdjur. Gäller inte hund under viltvårdsuppdrag eller hund under arbete med fårvallning. Gäller inte heller inom det område på Elfvikslandet som är markerat på beslutskarta till reservatet.

Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om förpliktelser för ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter att tåla visst intrång

- C** Ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet ska tåla att anordningar utförs och åtgärder vidtas för att tillgodose ändamålet med reservatet:
- C 1. utmärkning av reservatets gränser och uppsättning av informationsskyltar
 - C 2. skötsel, underhåll och upprustningar enligt skötselplan
 - C 3. undersökningar av växt- och djurliv samt av mark- och vattenförhållanden

Föreskrifter forts.

Utöver ovanstående föreskrifter finns även andra lagar, förordningar och föreskrifter som gäller för området. Viktiga sådana är:

- Jaktlagen 6 § . Hundar får inte löpa lösa under tiden 1/3-20/8. Resten av året får de inte följa efter vilt. (gäller ej vid jakt)
- Miljöbalken 7 kap. 1 § Allemansrätten. Var och en som vistas i naturen ska visa hänsyn och varsamhet.
- Terrängkörningslagen (1975:1313) och terrängkörningsförbudslagen (1978:594) med förbud mot körning i terräng.
- Miljöbalken 15 kap. 30 § med förbud mot nedskräpning.
- Miljöbalken 7 kap. 11 § Biotopskydd. Alléer, odlingsrösen, stenmurar, småvatten och våtmarker i jordbruksmark omfattas av ett generellt biotopskydd.
- Miljöbalken 8 kap. Särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växtarter. Fridlysta växter och djur i Stockholms län omfattar bland annat alla orkidéer och blåsippa. Se förteckning på länsstyrelsens hemsida ”www.ab.lst.se”.
- Lidingö stads författningssamling F25, 2003. Lokala föreskrifter om skydd för människors hälsa och miljö, 7 § Skydd för ytvattentäkt. För

vattnet skadliga ämnen får inte lagras eller hanteras och tvättning av fordon får inte ske så att vattnet riskerar att förorenas inom ett område 100 m från Kottlasjöns och Stockbysjöns strand. Båt eller annan vattengående farkost med förbränningsmotor får inte framföras.

- Lidingö stads författningssamling, allmänna lokala ordningsföreskrifter F53, 1996. Hundar får inte vistas och ridning är förbjuden i de elljusspår som utgår från Stockby motionsanläggning. Det är heller inte tillåtet att löpa eller gå i de skidspår som är anlagda i dessa elljusspår.
- Lokal trafikföreskrift, TRN (trafiknämnd, numera teknisk nämnd) 79-11-08: ”Motordrivet fordon får inte föras på isbelagda vattenområden”.
- Lokal trafikföreskrift, TEN (teknisk nämnd) 01-02-07: ”Fordon med undantag av cykel får inte parkeras i terräng”.

Skötsel och förvaltning

Tekniska nämnden är förvaltare för naturreservatet och svarar för investering och skötsel.

Tillsyn, tillstånds- och dispensprövning

Byggnadsnämnden har tillsynsansvar och svarar för tillstånds- och dispensprövningar.

Historik

Småbruk och herrgårdslandskap

För 6000-7000 år sedan började Lidingöns högsta delar sticka upp ur havet. Kolonisationen och bosättningen på Lidingö skiljer sig inte från det vanliga mönstret kring östra Sveriges kuster. Ett organiserat samhälle kan spåras tillbaka till äldre järnålder (järnåldern omfattar i Norden århundradena före och efter vår tideräknings början). Fasta fornlämningar är vanliga här, liksom i regionen i övrigt. Mest frekventa är den yngre järnålderns bygravfält, av vilka två, de vid Stockby och Långängen, finns inom naturreservatet. De äldsta gårdarna inom reservatet är daterade till åtminstone vikingatid (omkring 1000 e Kr) och troligtvis är de ännu äldre. Fornlämningarnas läge framgår av kartan s 30.

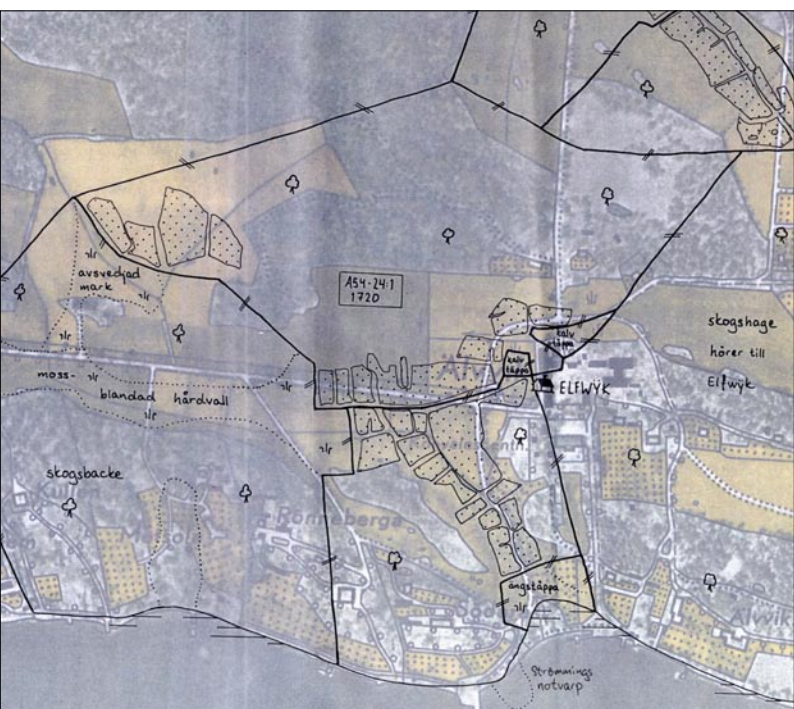
Den drastiska ändringen av ägoförhållandena som blev följden av den feodala utvecklingen under 1300 talets andra hälft är också belagd för Lidingö. Under denna epok försvann i stor utsträckning de självägande svenska bönderna. Den störste godssamlaren i den svenska historien, riksdrotsen

Bo Jonsson Grip, förvärvade Långängen och Elfvik i slutet av 1300-talet.

Det anses att hela Lidingö från 1400-talets början låg under Djursholms gods, som från 1530-talet ägdes av släkten Banér. Vid slutet av 1700-talet kom Johan Gabriel Banér på obestånd och tvingades 1774 sälja Lidingögårdarna.

Det småskaliga arrendejordbruket på Elfvik under Djursholms gods, illustrerat på 1720 års karta, ersattes nu av en godsliknande gård baserad på djurhållning under den nye ägaren hovgulddragaren Petter Widman. Herrgårdsbyggnaden uppfördes med tillhörande trädgård och parkanläggning. Trädgården anlades med rutnätskvarter och vattendammar samt två vägar ned till bryggorna. Landskapet omdanades när åker blev äng och ny åkermark röjdes ur utmarken. Tidens ideal med förskönade lantgårdar där nytta blandades med nöje och åkrar, ängar och hagar blev en del av parklandskapet kan mycket väl ha utgjort inspirationskälla för Widman.

Elfvik 1720, ett småskaligt arrendejordbruk

Vid slutet av 1700-talet fick Elfvik i stort det utseende vi känner idag med beteshagar, ängar, vägar och herrgårdsanläggning. Notera att en del åker som blev äng 1780, åter blivit åker idag.

Koncept av kartöverlägg från historisk landskapsanalys Hallgren-Tollin 2005

BESKRIVNING

Bellman är en väl sedd gäst och komponerar här i slutet av 1780-talet flera lovsånger till den välskötta egendomen och det vackra hemmet, varav den mest kända är "Glada bygd, så täckt belägen". Samma utveckling skedde vid Ekholmsnäs gård, som även den efter Banérs försäljning omdanades till en herrgårdsanläggning. Långängens gård däremot bevarar karaktären av bondehemman. Kanske saknade högre ståndspersoner intresse för gården då den inte har vattenkontakt.

På Elfvik medförde 1800-talets början en industriell epok under fabrikör Lars Fresk. Tillverkningen, som sysselsatte närmare 150 arbetare, baserades på kläde till militären och var modern för sin tid med ångkraft. En paviljong på Älvijs udde minner om ett kungabesök. I övrigt satte inte industriepoken några större spår i landskapet. 1823 brann fabriken ner.

Gårdens produkter liksom trädgårdsodling fick avsättning hos arbetarna i industrin och jordbruksdriften pågick parallellt med fabriksverksamheten. Elfvik bytte ägare ett flertal gånger under 1800-talet. Den siste ägaren Janse sålde Elfvik till Lidingö stad 1946 varefter herrgårdsbyggnaden varit sjukhem och nu drivs som värdshus och konferensanläggning. Jordbruksdriften fortsatte med staden som ägare.

Bellman

Elfvik. Röken stiger ur skorstenen på Lars Fresks klädesfabrik. Teckning av AF Cederholm, 1816.

Parken vid Elfvik

När Albert Janse övertagit gården på 1880-1890-talet lät han upprusta de förfallna byggnaderna i rådande smak samt även restaurera trädgård och park. Den övre stenterrassen renoverades och de regelbundna kvarteren ersattes av en stor gräsrundel med blomsterplanteringar och trädgrupper. Troligtvis tillkom nu de slingrande gångvägarna. En allé planterades i husets centralaxel ned till bryggan. Parkanläggningen med trädgård, gångvägar och fruktträdgårdar redovisas på en planritning från 1890. Av planen framgår bl a att allén redan var olikåldrig och att granhäckar planterats för att skydda fruktträdgårdarna. Till

planen hör även en förteckning över fruktträden. Gräsrundel, blomsterbäddar och barrträdpartier är mycket tidstypiska. Vid den upprustning som skedde 1986-87 återfick byggnaden sitt utseende från slutet av 1800-talet medan parken behandlats mera fritt. Parkförslaget utarbetades av landskapsarkitekten Walter Bauer som lyfte fram den övre terrassen med anor från 1700-talet och bevarade barrträdspartiet och rester av fruktträdgården från 1890-talet. I övrigt betonades de böljande gräsfälten och kontakten med omgivande landskap vilket mer överensstämmer med Elfvik på Bellmans tid.

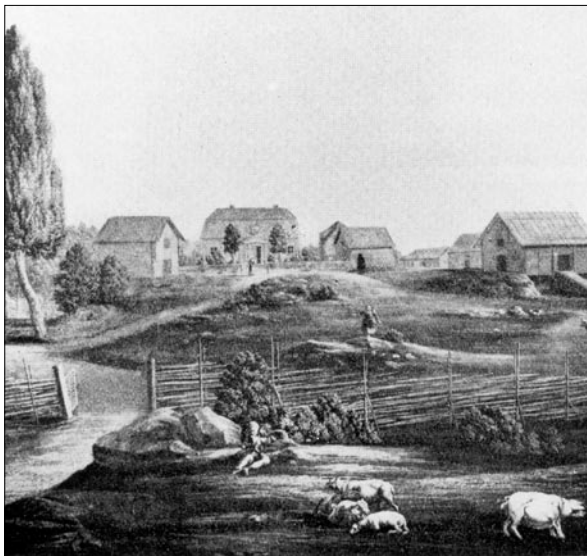

Plan över parken vid Elfvik från 1896, Lidingö stads arkiv

Landskapet vid Långängen 1720-1847

Oavsett vem som ägt marken är det ändå de som brukat jorden, som präglat ön. Arkivmaterialet är sparsamt men landskapets förändring kan framförallt utläsas från tre kartor, 1720, 1781 och Dahlgrens karta från 1846.

På 1720-talet var hushållningen, liksom tidigare och ytterligare ett sekel framåt, baserad på boskapsskötseln. Detta innebar att det främsta ägoslaget var ängen, där man skördade sitt vinterfoder. Foderskörden på Långängen var i stor utsträckning knuten till sidvallsängar och låglänta kärr och sjövikar, där starr och vass kunde slås. Boskapen betade på skogsmarken som var indelad i flera hagar och skogen hade som sådan ringa värde utöver vad den kunde ge till husbehov. Om det skogsparti, som nu ligger söder om Långängens gård och sträcker sig ned till Kottlasjön, säger lantmätaren 1720 att det är mycket "bergaktig med tall och gran beväxt samt medelmåttigt bete". Kartan visar några detaljer. Det kan bl a noteras att åkern avmättes med stor precision. Den är noggrant beskriven till jordmån och avkastning och man ser att det östsvenska tvåskiftet var infört, dvs halva åkern låg årligen i träda. Ängsmarken var inhägnad för att fram till slåttertid utestänga

Långängen 1860, ett hårt utnyttjat landskap

boskapen och dess avkastning anges i sommarlass hö, av vilket man tycks ha fått 1 lass på tunnlandet. Ingenting sägs om vad man odlade på åkern men sannolikt var det korn och råg. Boskapsstammens storlek och sammansättning är också okänd.

I jämförelse med åker och äng är skogs- och betesmarken mycket schablonartat avritad. På grund av skalan medger 1846 års karta inga detaljobservationer. Enligt Dahlgrens beskrivning har arealen åker, äng och tomt fördubblats mellan 1774 och 1846, vilket stämmer med förhållandena på det lilla Långängshemmanet. Där har åkerarealen ökat från 5,4 ha 1720 till 10,0 ha 1846 och ängen utvidgats från 7,7 ha till 12,0. Denna utveckling är representativ för vad som skedde för landet som helhet under motsvarande tid. Hushållsinriktningen har dock inte ändrats. Fortfarande är husdjursskötseln dominerande. Dahlgren anger att Långängens 6 hektar föder 2 oxar, 2 hästar och 14 kor, vartill troligen kommer en del ungdjur.

Den uppodling som skett på Långängens gård mellan 1720 och 1846 har, när det gäller åkern, främst bestått i stenröjning och utvidgning av hemåkrarna samt nyodling av det sediment, där Breviksbadet nu ligger. Ängen har utvidgats främst genom utdikning av det kärr, som i sydostlig riktning går från Långängskärret till Kottlasjön. Kärret omnämndes redan 1720 av lantmätare Kietzlinghs som lämpligt för utdikning.

Grödorna på åkrarna har utökats med potatisen under 1800 talets första hälft. Dessutom ser man av Dahlgrens utsädeslängd att mindre mängder vete nu odlas. Troligtvis är tvåskiftesbruket fortfarande förhärskande.

Från året för Dahlgrens karta 1846 och fram till 1940 talet skett dels en omfattande nyodling av åker, dels en omläggning av driftsformen från husdjursskötsel till brödsädsproduktion. All areal 1940 har redovisats som åker av den anledningen att man infört vallodling och plöjt upp tidigare ängsmarker. Flera av de tidigare viktiga ängarna har försumpats. De har som regel övergått till alkärr och videsnår.

KARTA 1720

KARTA 1846

Hur såg det äldre landskapet ut?

Landskapets troliga utseende under 1700- och 1800-talen skiljde sig från idag bl a genom att skogsmarken var betydligt glesare, präglad av bete och med ett relativt omfattande markslitage. Det enda vi vet med säkerhet är att bestånden 1720 i huvudsak bestod av tall och gran, d v s samma trädslag som vi har idag. 1700-talets granar och tallar var i genomsnitt betydligt yngre och hade troligtvis en växt som avviker från de träd vi nu möter i området. Gles uppkomst och bete gav relativt korta träd med grenar ända ner till marken. Avbetade toppar bör ha gett en hel del flerstammiga träd.

Eken var lagligen skyddad, varför man kan förmoda att den var något vanligare än idag. Ängar och lägre liggande partier var mer vattensjuka eftersom man inte lärt sig dika i någon högre grad. Det sistnämnda bör ha gett en annorlunda vegetation med rikare gräs och starrsamhällen.

Åkrar och ängar var inhägnade liksom alla ägo gränser och den fällindelade skogsmarken. Åkern såg helt annorlunda ut med sina block och stenar och skördarna var svaga, mätt med nutida mått. Andelen åkerogräs var stor, vilket en nutida betraktare säkert skulle ha upplevt som vackert.

Husen var fler och enkla, med undantag av Elfviks och Ekholmsnäs herrgårdar.

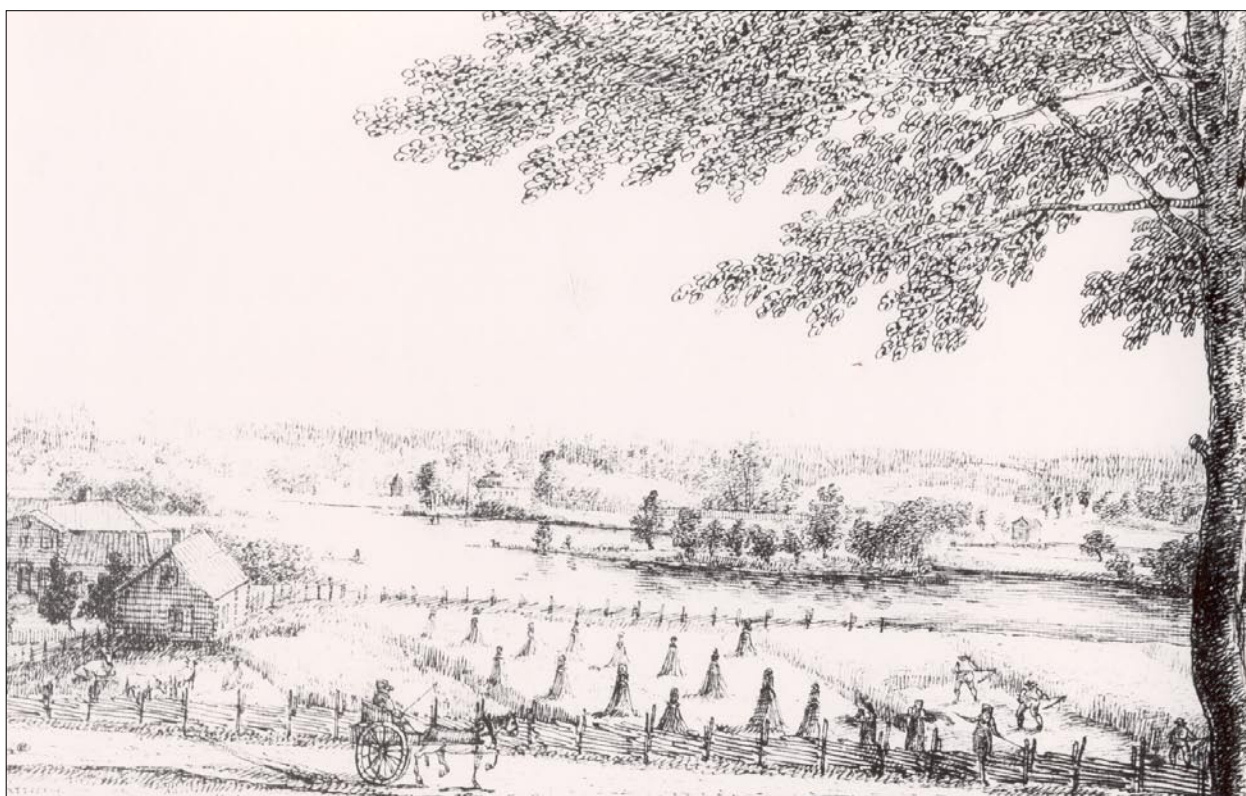
Fram till 1846 har nyodling tagit en del av skogsmarken som vid mitten av 1800-talet bör ha varit i relativt dålig kondition med hänsyn till att betesdjuren fick mindre arealer till sitt förfogande samtidigt som den expansiva driften säkert krävde en del skogsprodukter. Uppodling och utdikning av kärren hade också bidragit till ett öppnare landskap. Denna utveckling har sedan fortsatt under hela 1800-talet. Först när kreaturen kom bort från skogen, började så sakteliga den process, som vi nu kan iaktta där naturen successivt återtar den terräng den tidigare förlorat.

Idyll vid Hustegaholm 1816. Teckning AF Cederholm. Lidingö stadsarkiv

Landskapet vid Ekholmsnäs gård. I bakgrunden syns Hustegafjärden samt bebyggelsen vid Hustegaholm
Teckning av AF Cederholm 1816. Lidingö stadsarkiv.

Slätter vid Västra Yttringe. I bakgrunden Gräviken samt Hustegaholm och Ekholmsnäs gårdar.
Teckning AF Cederholm 1816. Lidingö stadsarkiv

BESKRIVNING

Det vi idag möter i naturreservatet är ett landskap som i sina huvuddrag är präglad av 1800-talets expansion och uppodling, men där den ändrade driften efter 1940 inneburit en omfattande förändring. Mest har skogen förändrats. Bestånden är nu förhållandevis täta, uppslag av lövsly är vanliga även inne i själva skogen. Sankmarken har åter blivit alkärr och videsnår. Kvar som öppna partier finns främst de fastare av de f d åkrarna och ängarna. Friluftslivet har med sina spår och stigar fortsatt det slitage kreaturen tidigare åstadkom.

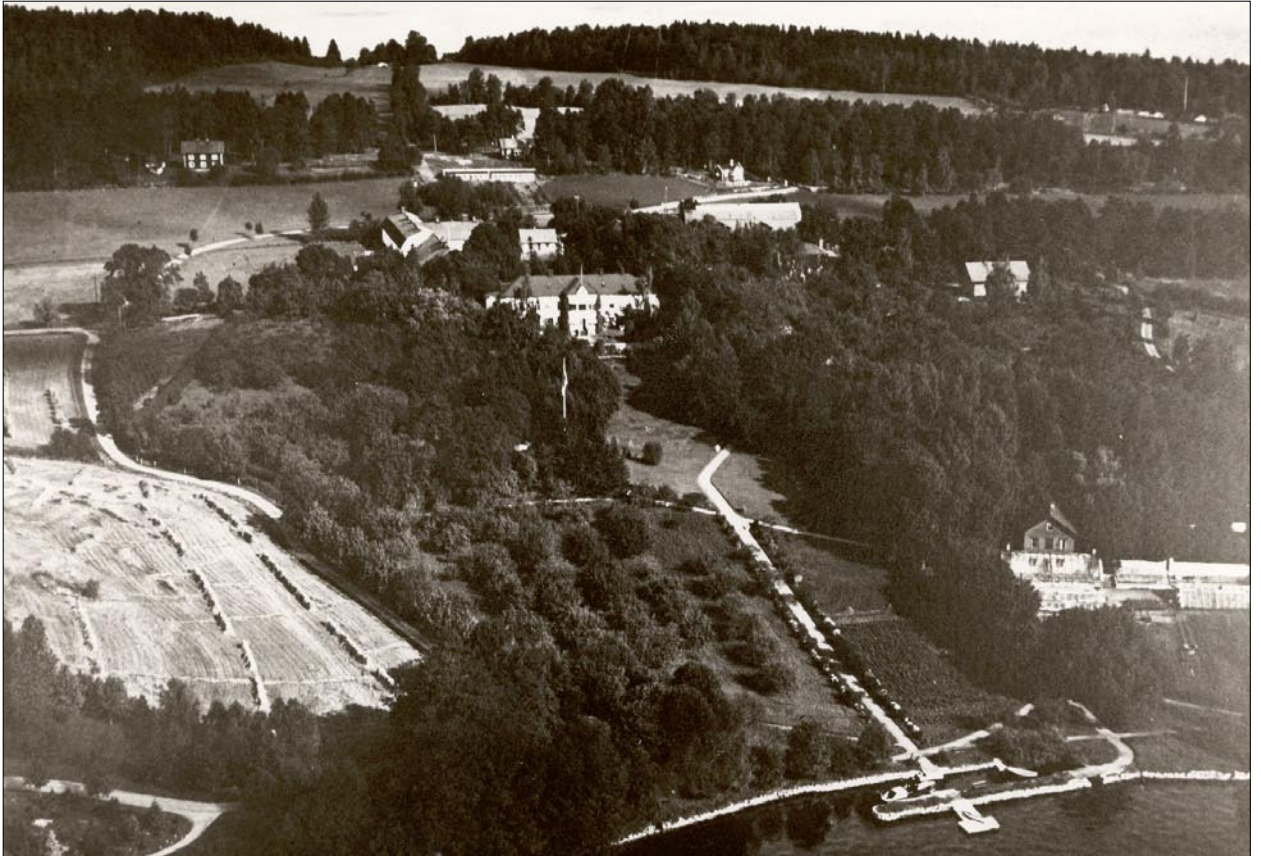
Bauer och Gustawsson (1962) säger i sin grönområdesutredning att "den ljusa och leende landskapsbilden, som var utmärkande för kulturlandskapet under äldre tider, har ersatts av barrträdens mörkare bild". Till en del torde väl denna beskrivning vara riktig men barrträden har alltid varit karaktärsträd inom utmark och

skogsområden och kommer så att förbli. Det leende landskapet var visserligen öppet men sannolikt periodvis hårt exploaterat, vilket inte minst bestyrks av de omfattande notater om fattigdom, som tycks ha drabbat speciellt Långängens arrendatorer men i viss mån även dess ägare (se Gottlieb 1956). Även om det äldre landskapet hade värden vi idag saknar är Långängen idag ett landskap, där produktion och nyttjande balanserar varandra bättre.

Historisk landskapsanalys för Elfvikslandet utfördes 2005 av Karin Hallgren och Clas Tollin vid Sveriges lantbruksuniversitet. Beträffande byggnader och kulturhistoriska notiser om människor och gårdar på de fastigheter, som ryms inom reservatet, hänvisas till arbeten av Gottlieb 1956, Lidingö Hembygdsförening 1937, Ankarberg och Sundberg 1974.

Beteslandskap vid Långängen 1946. Lidingö stadsarkiv.

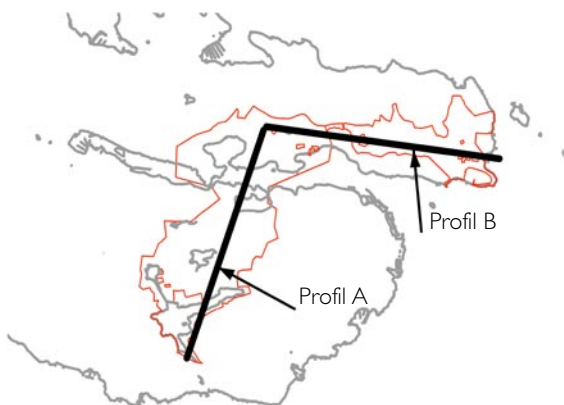
Flygbild över Elfvik från 1928. Observera överensstämmelsen med planen från 1896. Här syns bl a fruktträdgårdarna, gräsrundeln och mittaxeln från huset samt allén och växthusen söder därom. Lidingö stads arkiv. Fotot var en födelsedagspresent från AB Aeromaterial till Albert Janse och är troligen det första flygfotografi som togs över Lidingö. B Janse.

Nulägesbeskrivning

Naturförhållanden/naturvärden

Geologi och topografi

Urberget på Lidingö består av olika former av gnejser. Genom att allt land legat under havet är områdets högre liggande delar kraftigt svallade och på höjdryggarna går mestadels berget i dagen. Landhöjningen har medfört att klappersten och grova block ansamlats i vissa sluttningar. Utsvallat material har transporterats från höjder och sluttningar ned i dalsänkorna, där jordarten mestadels är lera. Där dräneringsförhållandena är dåliga har kärr utvecklats på leran. Topografiskt kan reservatsområdet sägas vara småkuperat, där dock betydande nivåskillnader påträffas främst mellan Ekholmsnässjön och berget söder om sjön. Berget är 48 m högt och därmed den högsta punkten inom naturreservatet.

Profilkarta

Sjöar och vattensystem

Sjösystemet i Långängen-Elfviks naturreservat omfattar Kottlasjön, Stockbysjön, Stockbyån och Västra Långängskärret.

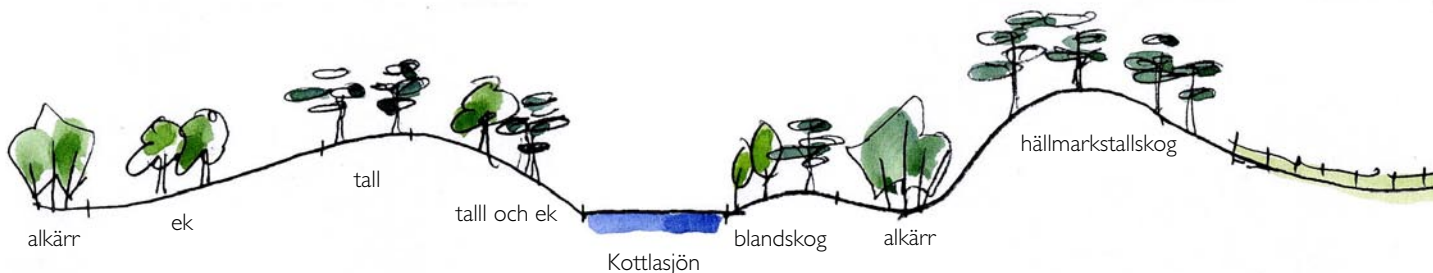
Kottlasjön har en yta av ca 25 hektar. Sjöns maximala djup är sex meter och medeldjupet knappt tre meter.

Stockbysjöns yta är ca 2,4 ha och maxdjupet två meter, medeldjup en meter. Via Stockbyån förenas de bägge sjöarna.

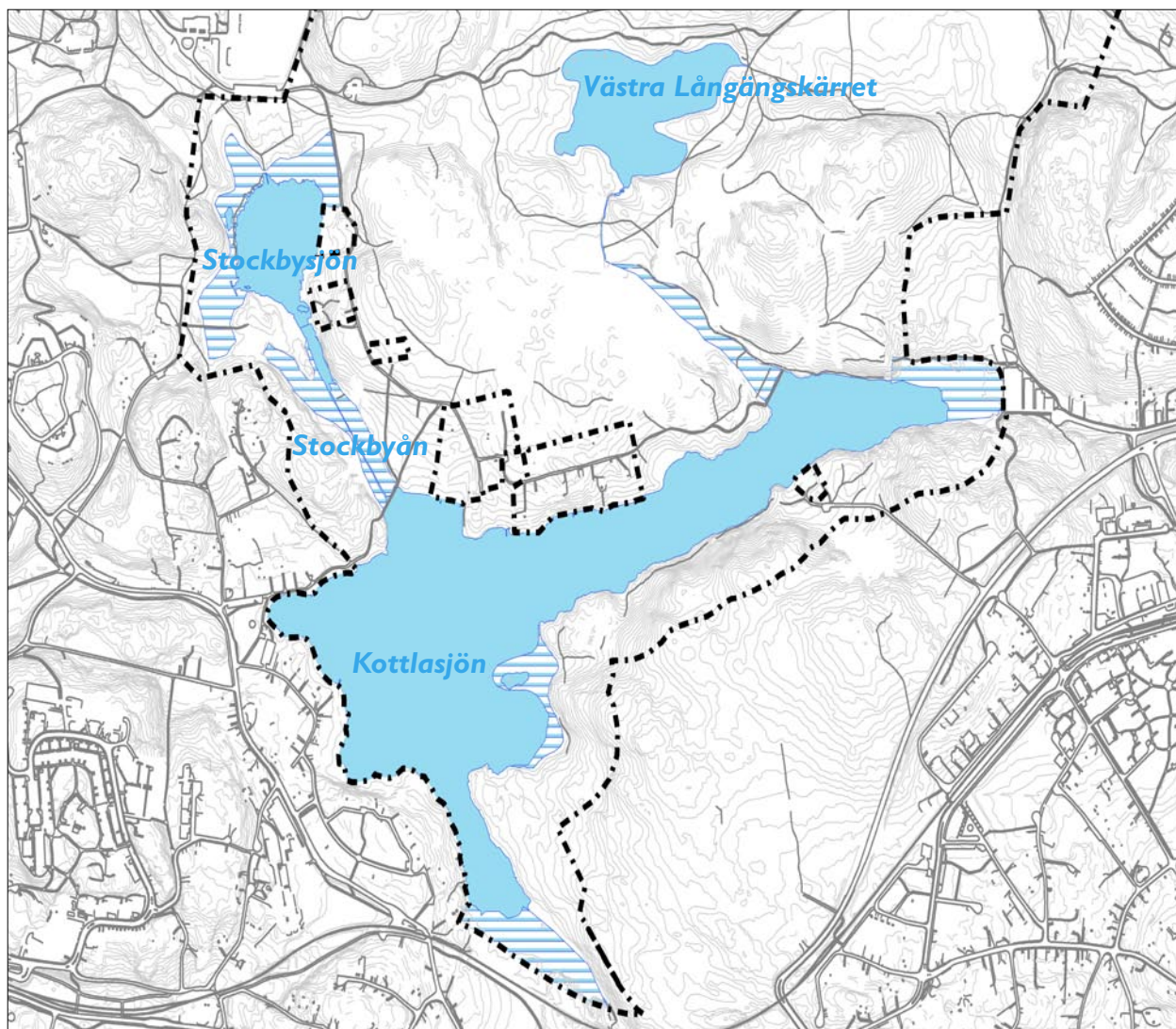
Västra Långängskärret är en uppdämd sankmark som via diken och andra sankmarker har förbindelse med Kottlasjön.

Sjösystemets totala avrinningsområde har beräknats till 2,5 km² varav huvuddelen är skog och naturmark.

Sjöns omsättningstid har beräknats till cirka två år. Vattenståndet kan till viss del regleras av en fördämning vid Kottlasjöns utlopp vid Mölna. Sjösystemet är känsligt och drabbat av ökat näringsinnehåll med algbloomning och syrebrist med fiskdöd.

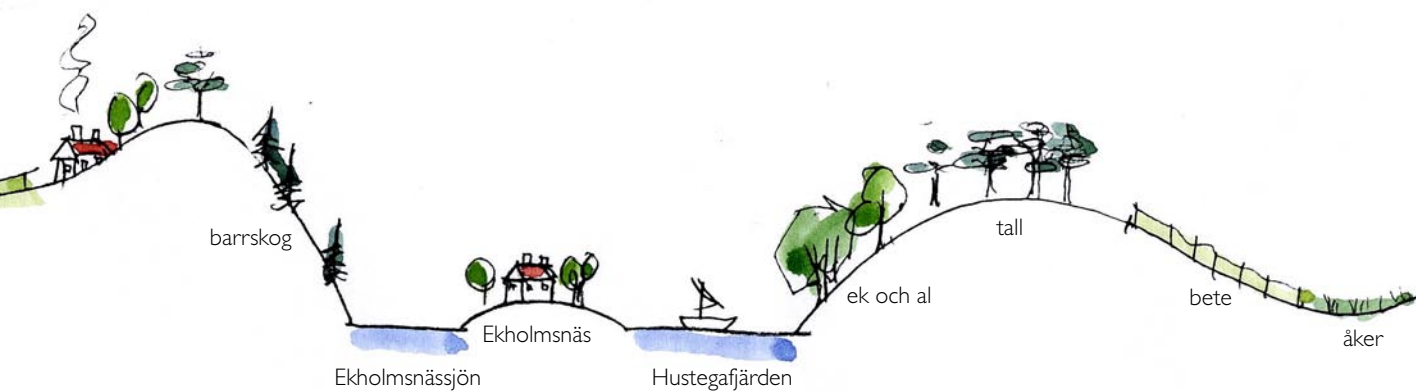

Profil A Kottlasjön - Östra Yttringe

Kottlasjöns sjösystem

 Naturreservat

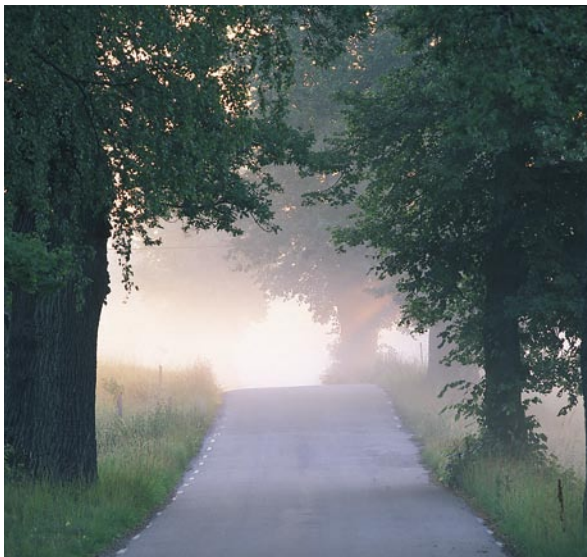

Profil Långängen-Östra Yttringe

BESKRIVNING

Vegetation

Skogen inom naturreservatet är till stor del barrträdsdominerad med bärris som markvegetation. På de magra bergen övergår skogen i rena tallbestånd med ljung och lavtäck. Lövträden dominerar kring bebyggelse, i skogsbryn, på nedlagda inägomarker och i det öppna landskapet. Ädla lövträd som ek, ask och lönn intar där i många fall en framträdande plats. Klibbalen bildar kraftiga bestånd på våta marker, tidigare slåttermarker, medan asp, björk och ek framförallt finns i skogsbrynen. Inslaget av gräs och örter i markvegetationen ökar där lövinslaget är större.

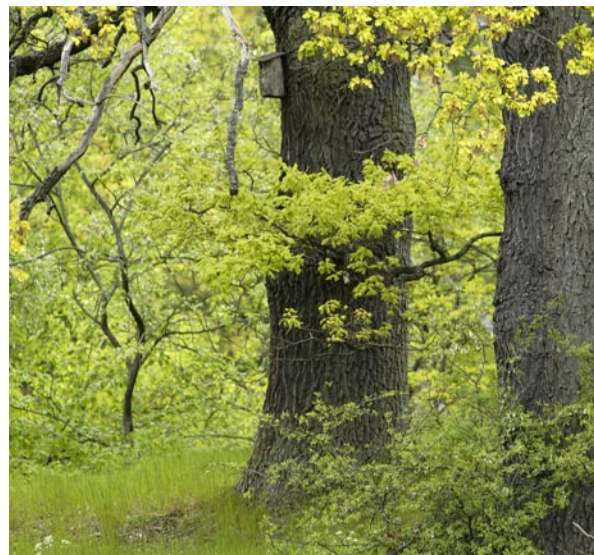

Gammal allé vid Ekholmsnäsvägen omfattas av biotopskydd

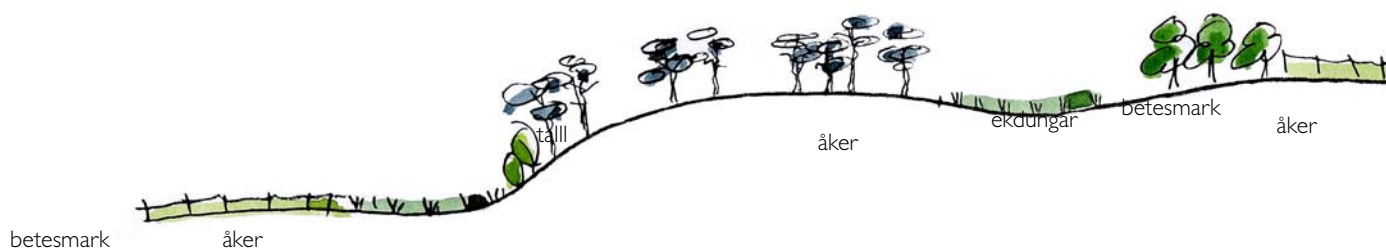
Skyddsvärden

Floran inom området skiljer sig inte nämnvärt från omkringliggande områden. Det finns dock relativt många gamla träd, särskilt ädellövträd till vilka många organismer med högt naturvärde är knutna. Några nyckelbiotoper (av Skogsstyrelsen 1997 inventerade och särskilt utpekade värdefulla skogsområden) med högre naturvärden förekommer inom reservatet:

Vid Kottlasjöns sydöstra del finns ett värdefullt område med gamla grova tallar och ekar (Nyckelbiotop Sydöst Kottlasjön, objekt 1, delobjekt 1 och 2 enligt Skogsstyrelsens beskrivning). Tallticka och blåsippa indikerar att

Eklandskapet och särskilt områden med gamla, grova ekar ger förutsättningar för rik biologisk mångfald.

Profil B Östra Yttringe - Elfvik

området har ett värde. Talltickan finns också på de gamla grova tallarna på Älviks udde (Nyckelbiotop Öst IBM:s kursgård, objekt 2, delobjekt 1).

Sydväst om Ekholmsnässjön finns lövskog och lövrika bryn med grov ek och äldre individer av hassel och tall (Nyckelbiotop Sydväst Ekholmsnässjön, objekt 3, delobjekt 1). Blekticka som förekommer i detta område är en så kallad rödlistad art som riskerar försvinna ur vår flora och därför har ett högt skyddsvärde. Blekticka är knuten till platser där grova spärrgreniga ekar funnits länge. Här växer också signalarterna kornig nållav och kantvitmossa. Norr om Hustegaholm

ligger en skogskulle med grova ekar och tallar (Nyckelbiotop 200m NO Hustegaholm, objekt 3, delområde1). Många av ekarna är ihåliga vilket ger livsmiljö för sällsynta insekter.

Älviks gårds betesmarker i Yttringe har en betespräglad flora med bland annat gullviva, mandelblom och blå viol.

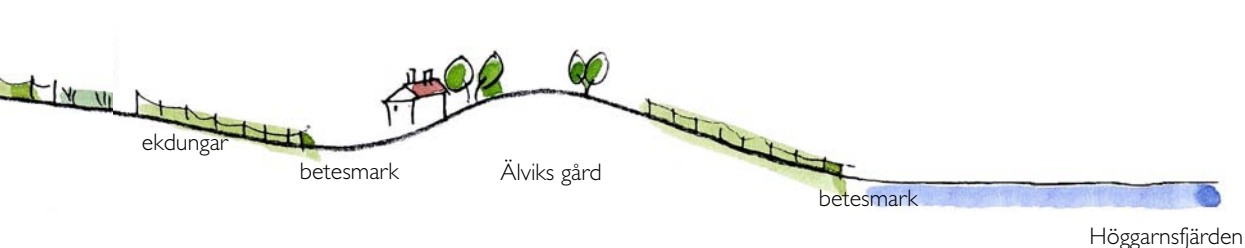
Inom området finns också ett flertal alléer (Östra Yttringe, Elfvik, Hustegaholm och Ekholmsnäs) som tillsammans med odlingsrösen, stenmurar, småvatten och våtmarker i jordbrukslandskapet omfattas av miljöbalkens generella biotopskydd.

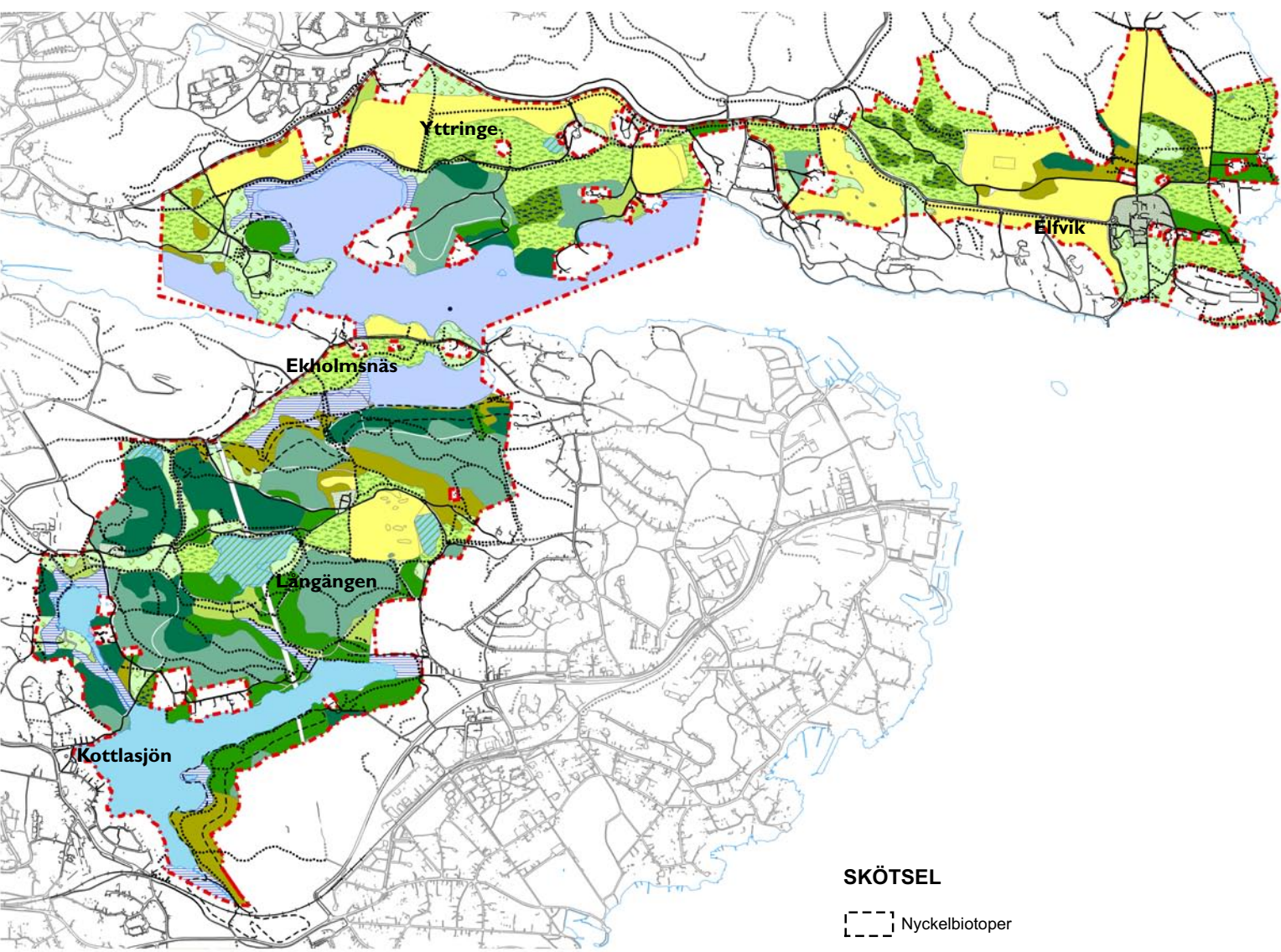
Sydväst om Ekholmsnässjön finns en lövskog och lövrika bryn. Där växer bla kornig nållav som är en signalart.

Gullvivan är karaktärsväxt på betesmarken bl.a. vid Yttringe

BESKRIVNING

SKÖTSEL

Nyckelbiotoper

- Talldominerad skog, 1.1
- Blandskog utan dominerande trädslag, 1.1
- Barrblandskog, 1.1
- Skog med stor andel lövträd, inkl. igenväxande ängsmark, 1.2+1.4
- Skog med ek, 1.4
- Åkermark, 2.1
- Betes- och ängsmark, 2.3
- Skogsbete, 1.3
- Slåttermark, inkl. parken vid Älviks gård, 2.2
- Fågelkärr, 3.1
- Våtmark, Vide, AI, 3.2
- Brackvatten, 4.1
- Sötvatten, 4.2
- Kraftledning
- Tomt

Biotopkarta. Biotoperna inom området är typiska för regionen, småskaligt omväxlande

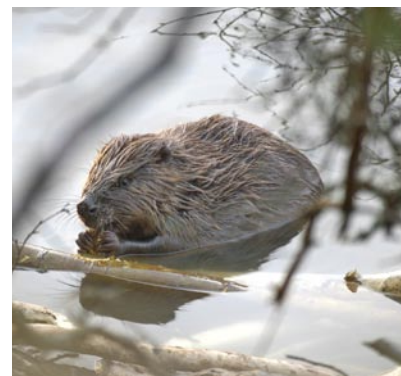
Djurliv

Uppgifter om faunan inom reservatet går att finna i uppsatser av Lundberg (1927), Qvarfort et al (1946) och i rapporten "Viltvård i tätort, en beskrivning av vilt och konflikter relaterade till vilt på Lidingö" av Helena Klangemo (1998). Det högre viltet är det normala för skogsområden av denna typ. Rådjur, fälthare, räv och grävling förekommer ganska allmänt.

Under 1990-talet upptäcktes spår efter bäver bl.a. vid Kottlasjöns södra spets och väster om Stockbysjön.

På Elfvikslandet finns en lokal population av dovhjort (12-13 djur i vinterstam) som inplanterades 1948.

Inom naturreservatet finns flera värdefulla fågelbiotoper. Restaureringen av Västra Långängskärret (Linnmanska kärret) under 1990-talet har haft positiva effekter på fågellivet. Kärret har genom åren haft flera mindre vanliga häckande arter: enkelbeckasin, skogssnäppa, grågås, smådopping, snatterand, bläsand och kricka. Mindre hackspett, sävsångare, kärrsångare och gräshoppsångare är andra exempel på fåglar som gynnas av vattnen och lövskogen inom reservatet. Gråviken utgör en viktig rastlokal för simfåglar särskilt snatterand men även t.ex. skäggmes.

Bävern trivs i Kottlasjön...

... och lämnar tydliga spår i omgivningen

Häger fiskar i Gråviken

Dovhjortsstammen på Lidingö har sitt huvudfäste på Elfvikslandet

BESKRIVNING

Landskapsbild

Terrängen är i allt väsentligt präglad av kvartärgeologiska processer där tusenårig odling och betesdrift påverkat vegetationstäckets utveckling mot sådana växtsamhällen som varit ekonomiskt betydelsefulla. All bördig mark, främst sedimenten, har odlats och det landskap denna odling gav upphov till har bibehållits till sen tid. I sina huvuddrag är det skapat under 1800-talets andra hälft. Undantagen är herrgårdslandskapen runt Älviks gård och Ekholmsnäs gård från slutet av 1700-talet.

Det småkuperade, omväxlande landskapet är typiskt för det sena 1800-talets odlingslandskap i östra Sveriges kusttrakter. De intima landskapsrummen som är så uppskattade är

beroende både av att odlingslandskapet bibehålls öppet och att höjderna med skog som utgör ”väggarna” skyddas mot ingrepp och exploatering. Landskapsbilden på Elfviklandet är en del av farledsmiljön utmed inloppet till Stockholm och utgör ett Riksintresse (AB 51, 58 delen i Lidingö sn).

Uttryck för riksintresset är här skärgårdskaraktären med bebyggelsen i låglänta landskapspartier, äldre bryggor och hamnlägen, bebyggelsegrupper, ångbåtsbryggor, sommarvillor, ”grosshandlarvillor” med rik lövsågeridekor, gårdar, jordbruksmarker och skogbevuxna landskapspartier. Särskilt nämns Älviks gårdsbyggnad från 1700-talet.

Det böljande herrgårdslandskapet kring Elfviks gård där ängs- och betesmarker dominerat i två sekler.

Utsikt mot farleden utanför Elfvik, ett riksintresse. Duvholmen till vänster i bilden.

Kulturvärden

Fornminnen och parklandskap

Inom området finns två bygravfält från yngre järnåldern, vid Stockby och vid Långängen.

Parken kring Älviks gård och dess förhållande till omgivande landskap är av stort kulturhistoriskt värde.

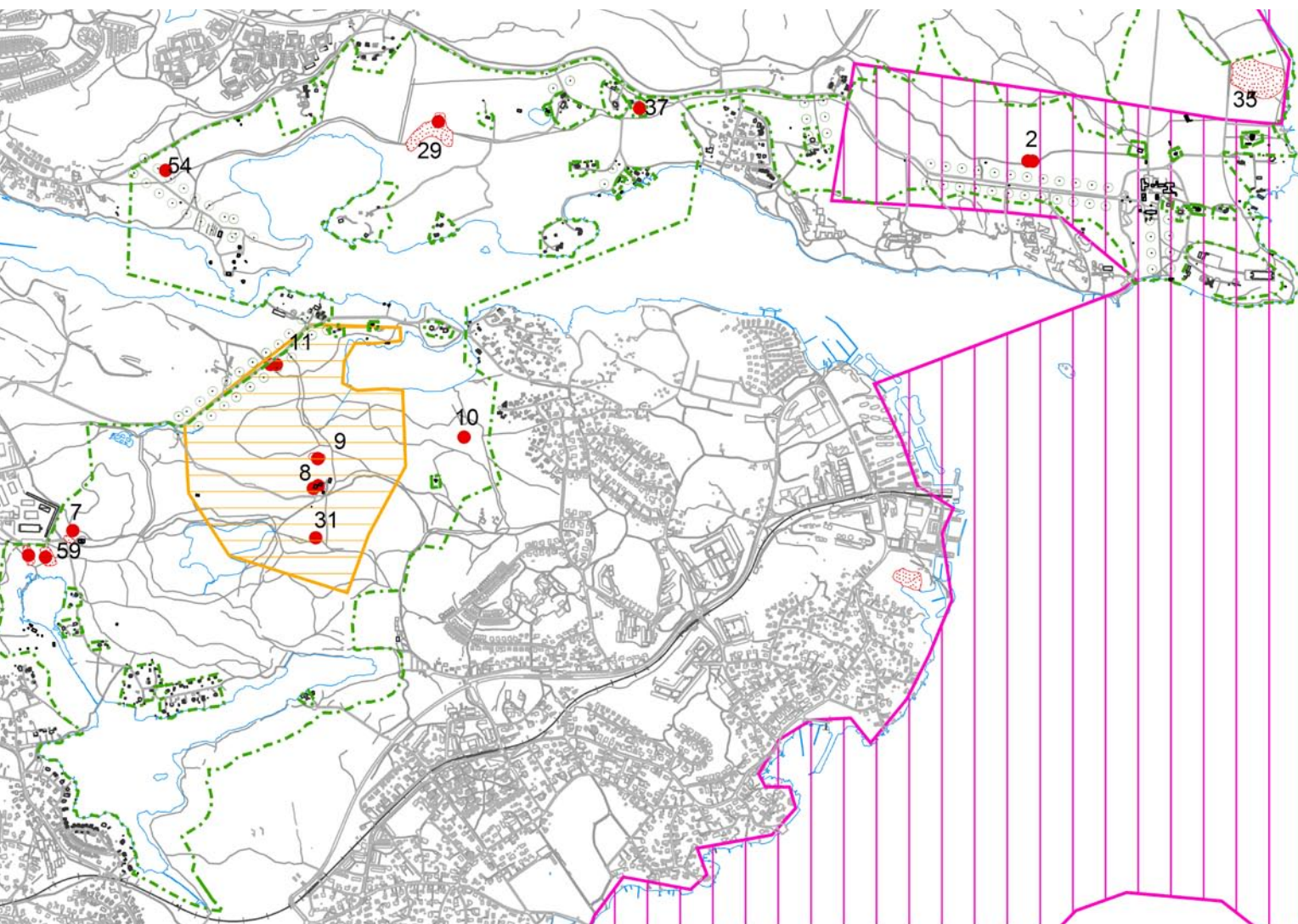

Odlingslandskap med stora kulturvärden

Får är goda landskapsvårdare, här vid Östra Yttringe

BESKRIVNING

Objekt och numrering enligt riksantikvarieämbetets fornminnesinventering 1981.
(österifrån)

- 2 Hög och stensättning (osäkra)
- 35 Bebyggelselämningar
- 37 Husgrund, kan tillhöra Hustega gård.
- 29 Bebyggelselämningar, husgrunder
- 54 Hög (osäker)
- 11 Rest sten (osäker)
- 8 Långängens gård
- 9 Gravfält med stensättningar, järnålder**
- 10 Klapperstensfält
- 31 Sentida ristning
- 7 Gravfält med stensättningar, järnålder**
- 59 Bebyggelselämningar, husgrunder

Teckenförklaring

- Fornminnen
- Fornminnen områden
- Riksintresse
- Regionalt intresse
- Alleer

Långängens gård byggd i slutet av 1700-talet är idag ett populärt utflyktsmål.

Kulturbyggnader

Då Långängen-Elfviks naturreservat till stor del utgörs av gammal jordbruksbygd finns i området många intressanta byggnader med anknytning till äldre tiders allmogeliv. De cirka 200 år gamla byggnaderna på gårdarna dominerar fortfarande landskapsbilden på samma sätt som de gjort ända sedan de uppfördes. Sambandet mellan byggnader och ett ålderdomligt landskap är allra tydligast vid Långängen. Vid Elfvik är de många bevarade ekonomibyggnaderna av särskilt värde.

I anslutning till reservatet finns dessutom ett flertal mindre gårdar och sommarvillor med höga kulturvärden.

För närmare beskrivning av de olika objekten hänvisas till Lidingö, kulturhistoriska miljöer. 1990. Värdefulla kulturmiljöer har markerats på karta s 30.

Markanvändning

Jordbruk

Odling och bete

Långängens hemåker, som förmodligen utan avbrott varit odlad i minst tusen år, brukas nu ifrån Älviks gård och odlas med brödsäd och vall. Samma förhållande råder för större delen av inägorna till Rudboda, Yttringe och Älviks gård. De här odlade arealerna har däremot inte haft så lång hävd utan är i stor utsträckning upplöjda på 1800-talet ur tidigare sidvallsängar och betesmarker. Lidingö stad har sedan 1960-talet bedrivit jordbruk med djurhållning

(får, häst, biffkor) på Elfvik. Delar av såväl skogen som äldre inägor används som betesmark.

På åkermarken i reservatet plöjer man normalt vart fjärde år varefter man tar en skörd av vårsäd. Åren däremellan ligger jorden som slättervall.

Övriga inägor

Vissa av de gamla inägorna växer igen. Gemensamt för dem alla är att om de inte blir föremål för någon skötsel övergår de till att bli granskog efter att ha genomgått en lövskogsfas. En stor del av de tidigare ängsmarkerna slås numera årligen för att man skall bibehålla ett öppet landskap.

Skogsbruk

Då det sedan länge stått klart att naturreservatet skall reserveras för rörligt friluftsliv har några omfattande avverkningsåtgärder inte gjorts. Allmänt kan sägas att skogen som brukad skog i denna del av landet har uppnått en relativt hög ålder. I genomsnitt är de i bestånden dominerande träden mellan 120 och 150 år. Bestånden är skiktade och bitvis olikåldriga. Ungskog och medelålders skog är sällsynta i rena bestånd. Virkesförråden per ha är relativt höga. Av skogens ålderssammansättning och ett antal provborrningar kan man dra slutsatsen att några omfattande ingrepp inte skett i reservatets skogar efter sekelskiftet.

Bebyggelse

Utöver kulturbyggnader och lantbruksbyggnader ingår Stockby motionsgård i reservatet.

BESKRIVNING

Friluftsliv och rekreation

Området har sedan 1940-talet varit ett omtyckt frilufts- och rekreationsområde för Lidingöborna men även för besökare från östra och centrala Stockholm.

Upplevelsevärden

Regionplanekontoret i Stockholm har under 2004 sammanställt en studie av upplevelsevärden inom Storstockholms gröna kilar. De flesta av de upplevelser som skattas högst av besökare i skog och mark återfinns inom Elfvik-Långängens naturreservat. Områdets stora värde för friluftslivet ligger i den spännvidd av upplevelsevärden det bjuder på.

Älviks gård

Rikliga möjligheter till ett aktivt friluftsliv med vandring, bad, motion, skridskoåkning, skidåkning och ridning i en tilltalande omgivning

**Upplevelsevärden enligt regionplanekontoret
som återfinns inom reservatet:**

Utblickar och öppna landskap

Skogskänsla och trolska miljöer

Variationsrikedom och naturpedagogik

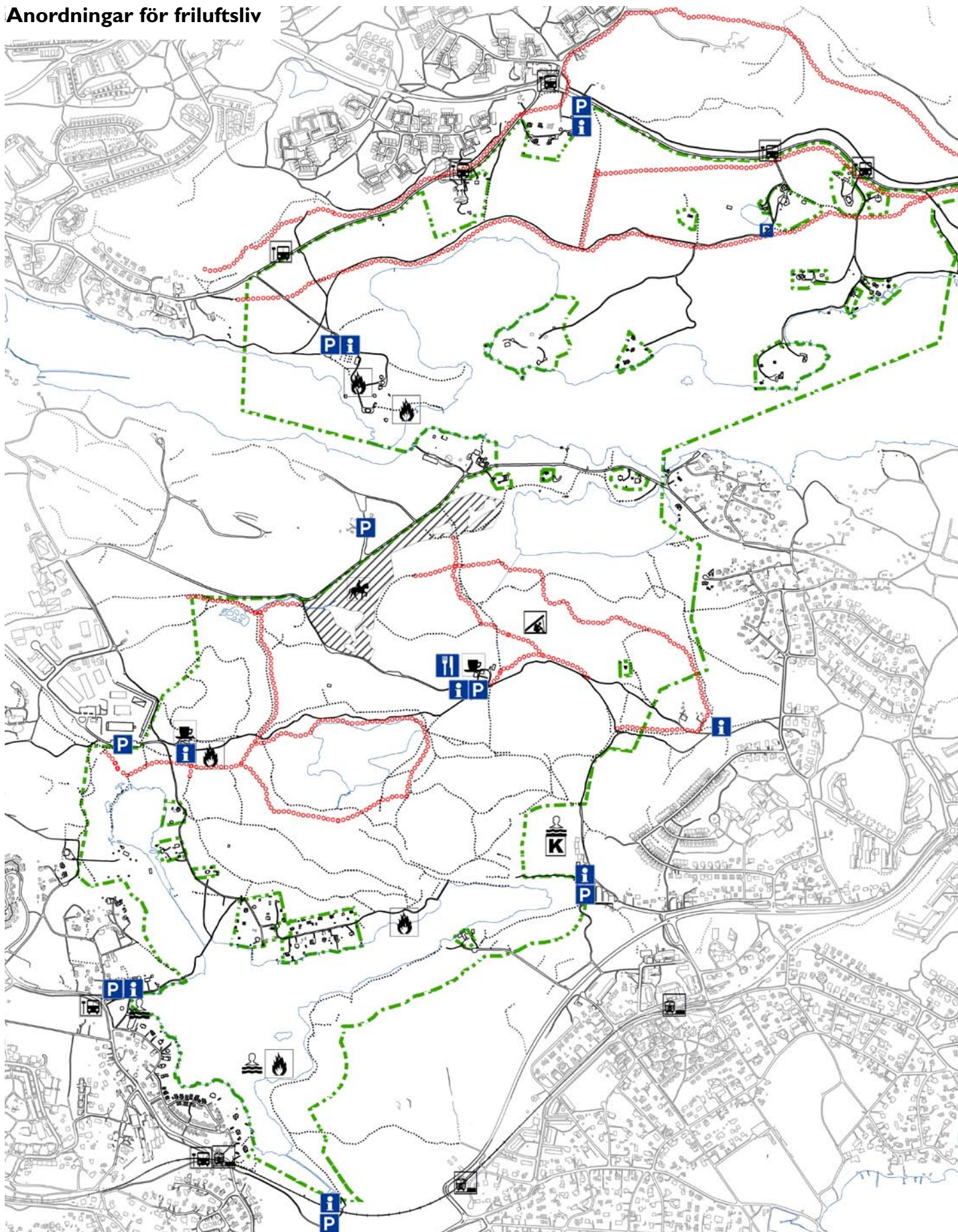
Kulturrehistoria och levande landskap

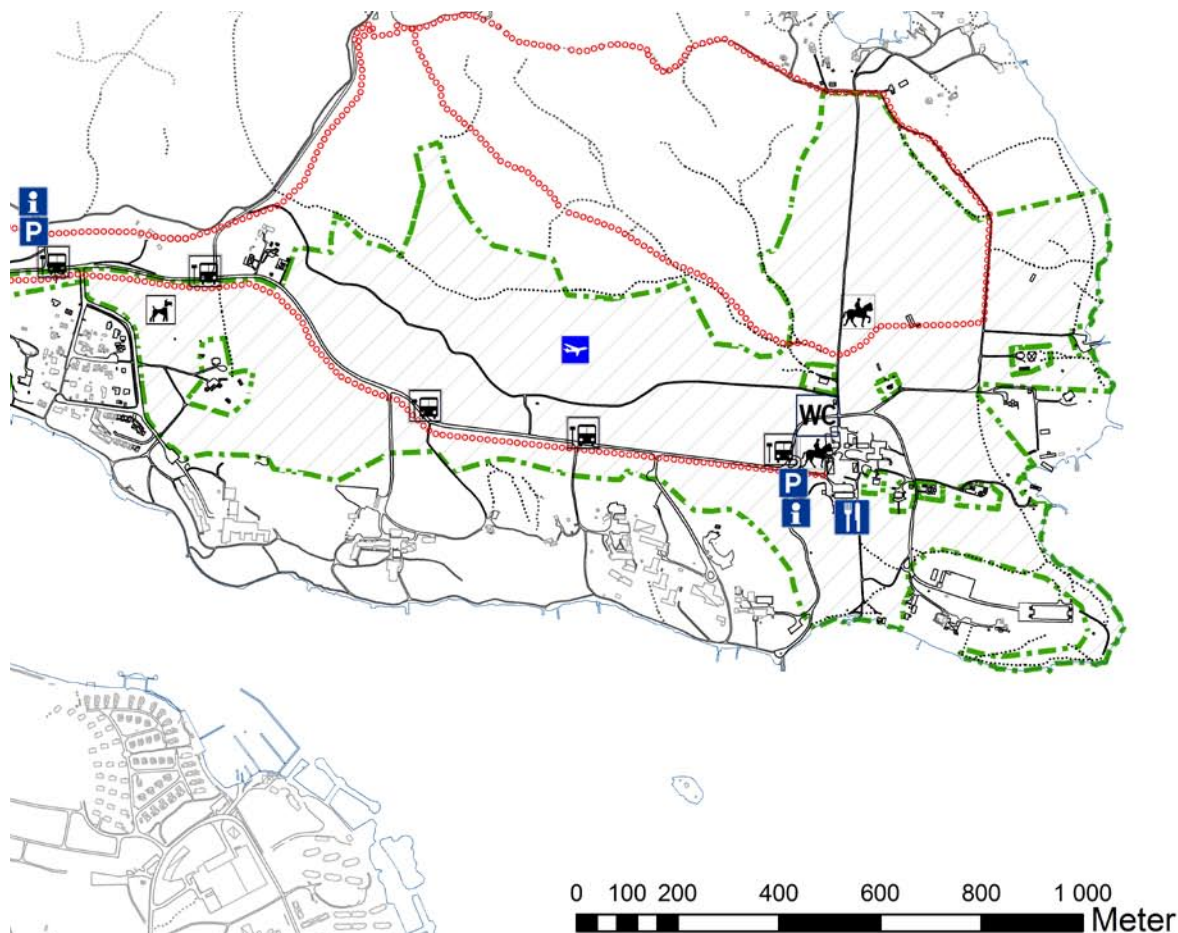
Aktiviteter och utmaningar

BESKRIVNING

Anordningar för friluftsliv

TECKENFÖRKLARING

	Naturreservat		Vägar
	Modellflyg		Ridstig
	Hundrastområde		Stigar i och intill reservatet
	Parkering mindre		Vindskydd
	Servering		Bad
	Toalett		Kiosk
	Busshållplats		Kafé
	Hållplats Lidingöbanan		Info
	Eldningsplats		Ridområde
	Område där föreskrift om kopplingstvång för hundar ej gäller.		Ridområde, större
			Parkering

BESKRIVNING

Anordningar för friluftsliv

För att underlätta områdets nyttjande har inom området anlagts sport och friluftsanläggningar, grillplatser, parkering, spår och leder, se karta.

Centralt ligger Långängens gård som uppfördes i slutet av 1700-talet. Mangårdsbyggnaden restaurerades 1955 och inrymmer sedan dess en servering som blivit ett populärt utflyktsmål.

Älviks herrgårdsbyggnad rymmer restaurang och konferensverksamheter och på gården finns tillgång till offentlig toalett. Älvik är en populär ryttargård och gårdens får och andra djur uppskattas särskilt av besökande familjer och barngrupper.

Under 1960-talet började kommunen märka upp stigar till vandringsleder och ridvägar och år 1967 invigdes Stockby motionsgård med cafeteria. I anslutning till motionsgården finns elbelysta och preparerade motionsspår och ett fält med styrketräningsutrustning och lekredskap.

Tillgänglighet

Naturresevatets läge gör det väl tillgängligt från olika håll, se karta s 34-34. Genom att Långängsområdet sedan länge haft karaktären av friluftsområde är vandringsledsnätet väl utbyggt med många anslutningar till den omgivande bebyggelsen. Ridvägar och skidspår, varav några elbelysta, har anordnats av staden i och genom området.

På Hustegafjärden är båttrafiken till småbåtshamnar och varv i det inre av Kyrkviken omfattande. Det är genomfartstrafik och ankring inom naturvårdsgränsen är inte vanligt. Det är heller inte så vanligt att man sjövägen bereder sig tillträde till området.

Konfliktrisker användning - värden

Naturresevatet kan till övervägande delen inte betraktas som slitagekänsligt. Stadens ambition har varit att genom utbyggnad av vandringsleder kanalisera allmänheten genom känsliga områden. Ridning hänvisas till preparerade ridstigar.

Gråviken är en god fågellokal och fågelbestånden kan störas av många besökare vid fel tidpunkter.

Fiske från land och vatten är förbjudet under häcknings- och rastningssäsong 1 april – 31 oktober. Under samma tid råder förbud att beträda eller färdas på Gråviken. Motorbåtstrafik eller annan trafik med farkost med förbränningsmotor är förbjuden hela året.

Kottlasjön och Stockbysjön är ekologiskt känsliga för föroreningar. Dessutom finns ett värde i att bevara tystnaden i största möjliga utsträckning. Motordrivna fordon är därför inte tillåtna på sjöarna.

Lösspringande hundar som stör framförallt viltet men även friluftsridkare är ett problem i tätortsnära områden som på Lidingö. Kopplingstvång gäller därför inom större delen av resevatet men inte på Elfvikslandet.

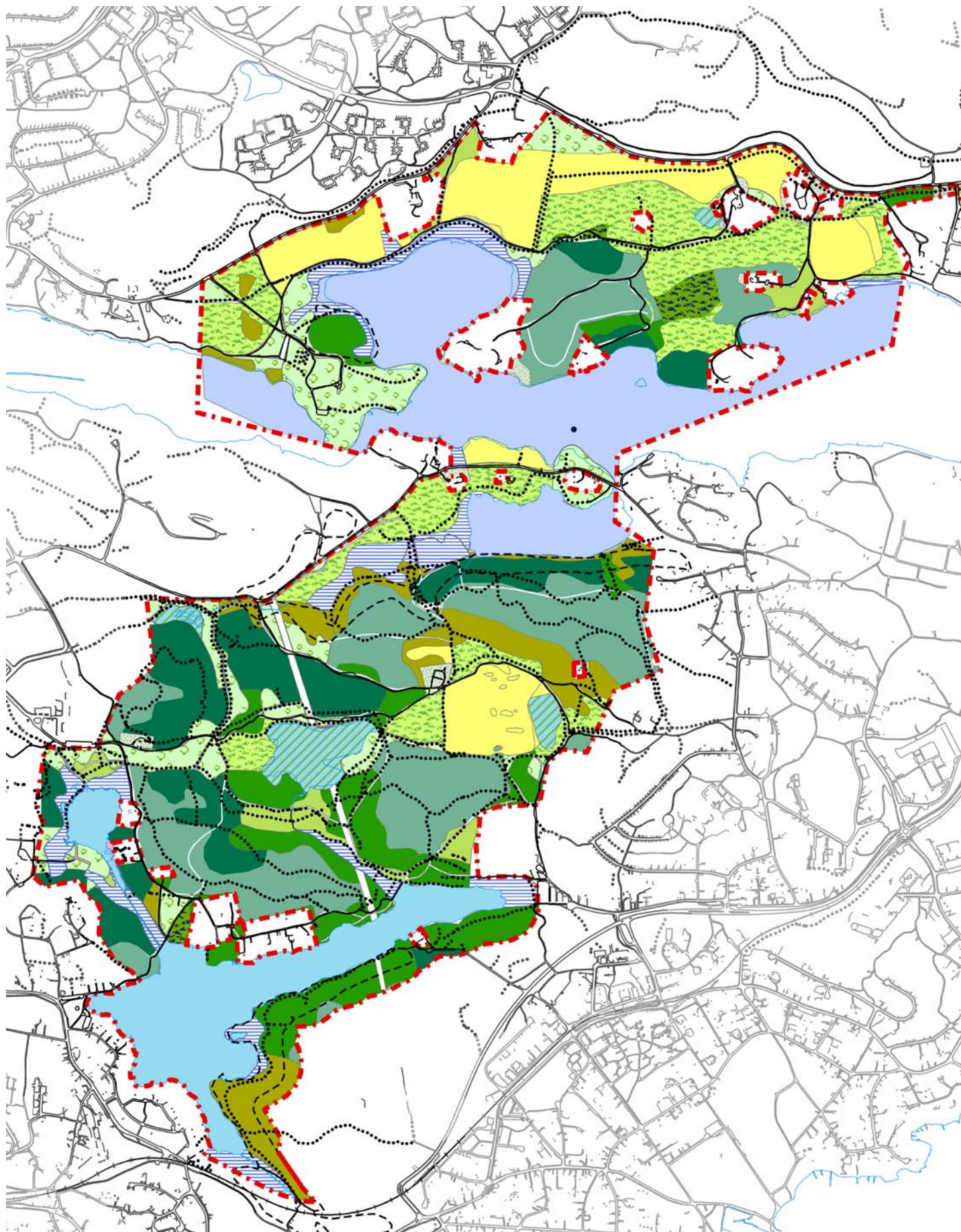
Underlagsmaterial, inventeringar mm

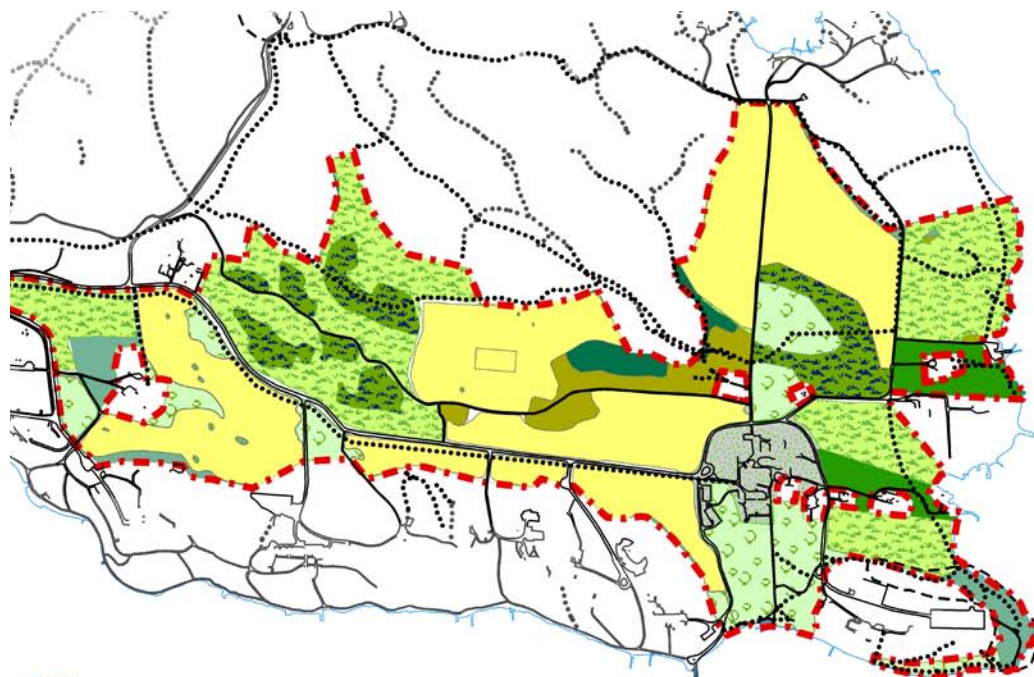
Då naturresevatet är en integrerad del i Lidingös övriga naturområden finns det i dag inte inventeringar som endast berör området. Det ingår dock i ett flertal utredningar som återfinns i referenslistan.

Referenser

Utvidgning av Långängens naturreservat/Förteckning över underlag:

- Översiktsplan för Lidingö Stad*, antagen av kommunfullmäktige den 27 maj 2002.
- Kardell Lars, *Långängen på Lidingö*. Avdelningen för landskapsvård, Sveriges Lantbruksuniversitet, Rapport nr 14, 1978.
- Skötselplan för Långängens naturvårdsområde, fastställd 1984-05-08* av länsstyrelsen i Stockholms län samt ändring av föreskrifterna avseende fågelskydd i Gråviken 1986-11-17.
- Skogssällskapet 1996. *Mångbruksplan för Långängens naturvårdsområde*.
- Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, *Inventering av nyckelbiotoper på Lidingö, 1998*.
- Lidingö stad, tekniska kontoret (Henri Haim) 1999. *Trädplan*.
- Lidingö stad, tekniska kontoret (Helena Klangemo) 1998. *Viltvård i tätort* (vilt på Lidingö).
- Utredning om Kottlasjön, Lidingö Stad*. Geosigma, Uppsala, november 2004.
- Cecilia Hedenblad och Cecilia Hammarlund-Larsson, *Lidingö kulturhistoriska miljöer*, Lidingö kommun och Stockholms läns museum 1990.
- Hagkonsult AB, *Byggnadsgeologisk karta Lidingö*, upprättad 1977.
- Sveriges geologiska undersökning, *Geologiska kartbladet* Stockholm NO, Stockholm 1964.
- Falck Jan, Rydberg Dan, *Utredning angående skogsvården i Lidingö Stads skogar*. November 1999.
- Gottlieb, Björn, Långängen, Lidingö stads utflykts- och friluftsgård, Lidingö stad 1956.
- Lundberg, Peter, Fågelobservationer på Lidingö 2001
- Lidingö ornitologiska förening, *Beskrivning av fågellivet* 2005.
- Aspekter på tätortsnära natur, examensarbete 10 studenter biogeolinjen Stockholms universitet, inst. för naturgeografi och kvartärgeologi, 2001.
- Kulturminnesvårdsprogram för Lidingö, Läns museet och Lidingö Stad
- Skötselplan-Lidingö stads skogar*, skog på planlagd mark och skog utanför planlagd mark med kartor. FORAN 2002.
- Miljöcertifiering av skogskötseln* på Lidingö enligt FSC, 2002. Grönt Paraply, LRF Konsult AB.
- Urvalsplan-Skogsbbruksplan*, Skogssällskapet Förvaltning AB och FORAN, 2003, 870ha skogsmark.
- Bauer Walter, *Elfviks gård, Lidingö. Trädgården, parken och landskapet*. 1983.
- Länsstyrelsen i Stockholms län, *Inventering av ängs- och hagmarker 1991*.
- Naturskyddsföreningen på Lidingö, ängs- och hagmarksinventering på Elfviklandet 2005.
- Fornlämningar, Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet..
- Riksintressen, Riksantikvarieämbetet.
- Bildande och förvaltning av naturreservat. Handbok med allmänna råd*. Naturvårdsverket Handbok 2003:3.
- Planering av naturreservat – avgränsning och funktionsindelning Naturvårdsverket Rapport 5295
- Översiktlig beskrivning av lantbrukets byggnader, Elfviks Gård*. Reima Birko 2005.
- Landskapsanalys på Elfviklandet, historiska kartor*. Karin Hallgren och Clas Tollin, Sveriges Lantbruksuniversitet, 2005.

450 225 0 450 Meter

Skötselområden

--- Nyckelbiotoper

- Talldominerad skog, 1.1
- Blandskog utan dominerande trädslag, 1.1
- Barrblandskog, 1.1
- Skog med stor andel lövträd, inkl. igenväxande ängsmark, 1.2+1.4
- Skog med ek, 1.4
- Åkermark, 2.1
- Betes- och ängsmark, 2.3
- Skogsbete, 1.3
- Slättermark, inkl. parken vid Älviks gård, 2.2
- Fågelkärr, 3.1
- Våtmark, Vide, Al, 3.2
- Brackvatten, 4.1
- Sötvatten, 4.2
- Kraftledning
- Tomt

Skötselområden, mål, värden och kartor

Generella riktlinjer och åtgärder

Disposition och skötsel av byggnader och tomtmark

Byggnader och tomtmark skall hållas i sådant skick att de inte förfular landskapsbilden.

Reparationer och eventuell om- eller tillbyggnad skall exteriörmässigt utföras i överensstämmelse med byggnadstraditionen på orten och i förekommande fall med beaktande av antikvariska och kulturhistoriska aspekter.

Renhållning

Förvaltaren svarar för erforderlig renhållning.

Jakt och viltvård

Riktlinjer och åtgärder:

Av staden utsedda viltvårdare har rätt att inom området decimera skadegörande vilt, klövviltets antal till önskade nivåer samt att ta hand om skadade och sjuka djur. För ändamålet får lös hund användas.

Stödutfodring av t ex hjortdjur kan utföras av kommunens viltvårdare.

Uppsättning av fågelholkar kan med fördel utföras.

Fågelskyddsplanteringar kan utföras på några ställen för att ge fåglarna föda och skydd.

Den rödlistade blektickan är beroende av att äldre ädellövträd skyddas och gynnas vid skötseln.

Foto Gunilla Hjorth Stockholms stad Miljöförvaltningen

Hävd av skogsområdet

Mål: Hävden av skogen skall ta hänsyn till djur- och växtliv, bevara och utveckla naturvärden och syfta till en varierad och tilltalande miljö för rekreation och friluftsliv.

Riktlinjer:

- Skog på impediment och på våt mark lämnas orörd.
- Skog på produktiv mark sköts med förlängd omloppstid och alla skogliga åtgärder företas med största försiktighet och hänsyn.
- Ädla lövträd gynnas på bördigare mark.

Faunavårdande hänsyn skall tas vid utförandet av arbeten inom området. Arbetena skall utföras på ett sådant sätt och under sådan tid på året att risken för allvarliga störningar för faunan blir så liten som möjligt.

Vid avverkningar och röjningar skall hänsyn tas till hållbyggande fåglar och annan fauna genom att ihåliga träd och träd med förutsättningar att utvecklas till sådana träd (t.ex. vuxen asp) lämnas kvar.

Fruktbärande träd och buskar samt torra träd lämnas kvar bl.a. för att gynna fågellivet

- Alla virkestransporter skall ske på sådant sätt och på sådan tid och med lätt teknisk utrustning att skador på mark och skogsbestånd om möjligt kan undvikas.
- Ett naturliknande tillstånd eftersträvas bl a genom att åldersspridning gynnas. Underbestånd, täta snår, boträd, en del torrakor sparas för fåglar och andra djur.
- Avverkningsavfall bör lämnas i skogen. Risbränning undviks.
- Självföryngring tillvaratas vid anläggning av ny skog.
- Vissa igenväxande marker får naturen sköta. De bör ej åtgärdas genom plantering eller tidig röjning.
- Landskapsvårdsåtgärder som t ex frihuggning av solitärer, plantering av ädla lövträd och blommande buskar bör förekomma på lämpliga platser.

*) Anm. Röjning i kraftledningsgator och under andra ledningar får utföras på sedvanligt sätt i reservatet.

SKÖTSELPLAN

Skötselområde I

Beskrivning: Skogsområden

Mål: Heterogen skog med varierad ålders- och trädslagsfördelning.

Åtgärd: Punktinsatser i landskapsvårdande syfte.

Delområdena 1.1

Beskrivning: Barrskog med lövinslag. En del mindre hållmarksimpediment ingår.

Mål: Naturskogsliknande bestånd med stor art och åldersspridning.

Goda vilt- och fågelbiotoper.

Åtgärd: Ett starkt begränsat skogsbruk enligt generella riktlinjer.

Hållmarksimpediment lämnas orörda.

Delområdena 1.2

Beskrivning: Igenväxande ängsmark.

Mål: Lövskog

Åtgärd: Naturlig succession av asp, sälg, björk m m.

I ett senare stadium utglesningar i bestånden.

Delområdena 1.3

Beskrivning: Skog med bete. (Tall dominerar)

Mål: Glesare, betespräglad skog.

Åtgärd: Försiktig utglesning mot mer öppna bestånd. Bete.

Delområdena 1.4

Beskrivning: Skog med starkt lövinslag, i vissa fall ädla lövträd.

Mål: Lövdominerad skog, där det är möjligt med starkt ädellövinslag.

Åtgärd: Gallring för att gynna lövträd, särskilt ädellöv.

Hävd av jordbruksmarken

Mål: Att genom lämplig hävd bevara det nuvarande odlingslandskapet.

Riktlinjer:

- Jordbruksmarken skall främst hävdas genom åkerbruk.
- Viss jordbruksmark som inte hävdas genom åkerbruk sköts genom årlig slåtter eller bete.
- Gödsling, kalkning eller kultivering får inte utföras på naturbetesmark.
- Kemiska bekämpningsmedel får inte användas.

Skötselområde 2

Beskrivning: Jordbruksmark

Mål: Åker, bete och slåttermark

Åtgärd: Jordbruk enligt generella riktlinjer.

Delområdena 2.1

Beskrivning: Åkermark

Mål: Åkermark

Åtgärd: Åkerbruket bibehålles med omväxlande grödor (skiftesbruk). Se "Jordbruk och bete" sid 31.

Delområdena 2.2

Beskrivning: Slåttermark

Mål: Slåttermark

Åtgärd: Slåtter utföres företrädesvis med slåtterbalk (skärande redskap). I annat fall kan slaghack användas om inte flora av värde förekommer. Slåtter med upptagning ska ske en gång årligen i andra halvan av juli eller första halvan av augusti månad.

Delområdena 2.3

Beskrivning: Betes- och ängsmark

Mål: Bete

Åtgärd: Marken hålls öppen och fortsatt igenväxning förhindras. Betesbruk.

Skötsel av våtmarker

Mål: Genom olika skötsel- och underhållsåtgärder bevaras våtmarker och främjas ett rikt fågelliv.

Riktlinjer:

- Det nuvarande vattenståndet bibehålls.
- Kraftig igenväxning förhindras.
- Åtgärder som befrämjar fågellivet utföres vid behov. Det gäller t.ex. justering av fågelholmar, rensning av fria vattenytor och slyröjning.

Skötselområde 3

Beskrivning: Våtmarker

Mål: Våtmarker

Åtgärd: Skötsel av våtmarker enligt generella riktlinjer.

Delområdena 3.1

Beskrivning: Fågelkärr, vegetationsrensade.

Mål: Fågelkärr

Åtgärd: Skötseln inriktas på att befrämja ett rikt fågelliv. Kompletteringar av tidigare utförda vegetationsrensningar bör utföras vid behov.

Västra Långängskärret sköts med begränsad tömning och vattenståndssänkning när algblooming upphört för säsongen dvs senare delen av september. Fullständig vintertömning utförs bara vart 5:e till 8:e år. För att undvika erosion nedströms utförs regleringar successivt så att vattenflödet blir lägre och under längre tid. Högsta möjliga vattenstånd eftersträvas om möjligt under 3-4 veckor i juli-augusti och lika länge i mars månad. Dessa åtgärder är utformade för att förhindra igenväxning samtidigt som Kottlasjön skyddas mot tillförsel av näringsämnen från kärret.

Delområdena 3.2

Beskrivning: Al- och videkärr. Inslag av öppna partier kan vara aktuellt där det gynnar fågellivet. Uppvuxna alkärr lämnas dock orörda.

Mål: Al- och videkärr.

Åtgärd: Försiktiga röjningar och gallringar för att gynna fågellivet.

Skötsel av vattenområden

Mål:	I sjöar och vattendrag inom naturreservatet eftersträvas en vattenkvalitet som motsvarar den naturliga.
Riktlinjer:	• Vattenkvaliten bör kontinuerligt kontrolleras och vid behov om möjligt förbättras. • I Stockbysjön och Kottlasjön bör riklig vattengenomströmning eftersträvas. • Tillrinningsområdet till Stockbysjön och Kottlasjön bör inte minska. Vatten ska alltså inte ytterligare avledas eller dikas bort. • Åtgärder bör vidtas om vass och annan vattenvegetation breder ut sig allt för kraftigt. • För Stockby och Kottlasjön eftersträvas ett högt vattenstånd

Skötselområde 4

Beskrivning: Vattenområde

Mål: Vattenområde

Åtgärd: Skötsel av vattenområden enligt generella riktlinjer.

Delområdena 4.1

Beskrivning: Tillfredsställande vattenkvalitet. Brackvattenområde som omfattar Gråviken, Ekholmsnässjön, Kyrkviken och Hustegafjärden.

Mål: Brackvattenområde

Åtgärd: Då vattenkvaliten för närvarande är relativt god är det just nu inte aktuellt med vattenförbättrande åtgärder.

Fiske: Fritt med handredskap med undantag för vissa fågelskyddsperioder i Gråviken.

Delområdena 4.2

Beskrivning: Sötvattenområde som består av Stockbysjön, Stockbyån och Kottlasjön. Sjöarna drabbas ofta av algblomning. Detta beror på högt näringsinnehåll med fosfor och kväve som genom tidigare avloppsutsläpp lagrats i sedimenten. Dessutom är vattenomsättningen låg (två år för Kottlasjön), tillrinningen har minskat genom bebyggelse och dagvattenavledning i omgivningarna och vattnet är relativt stillastående genom sjöarnas vindskyddade lägen (Se vidare Utredning om Kottlasjön, Geosigma AB 2004).

Mål: Sötvattenområde med naturlig vattenkvalitet.

Åtgärd: Då bägge sjöarna är näringsrika med riklig tillgång på fosfor och kväve som lagrats i sedimenten kan restaureringsåtgärder bli aktuella. Ytterligare näringstillförsel förhindras genom rening av dagvattenutsläpp, kontroll av avloppsledningar och revidering av skötselanvisningar för Västra Långängskärret enligt ovan.

Årlig uppföljning av vattenkvaliteten utförs genom särskilt kontrollprogram.

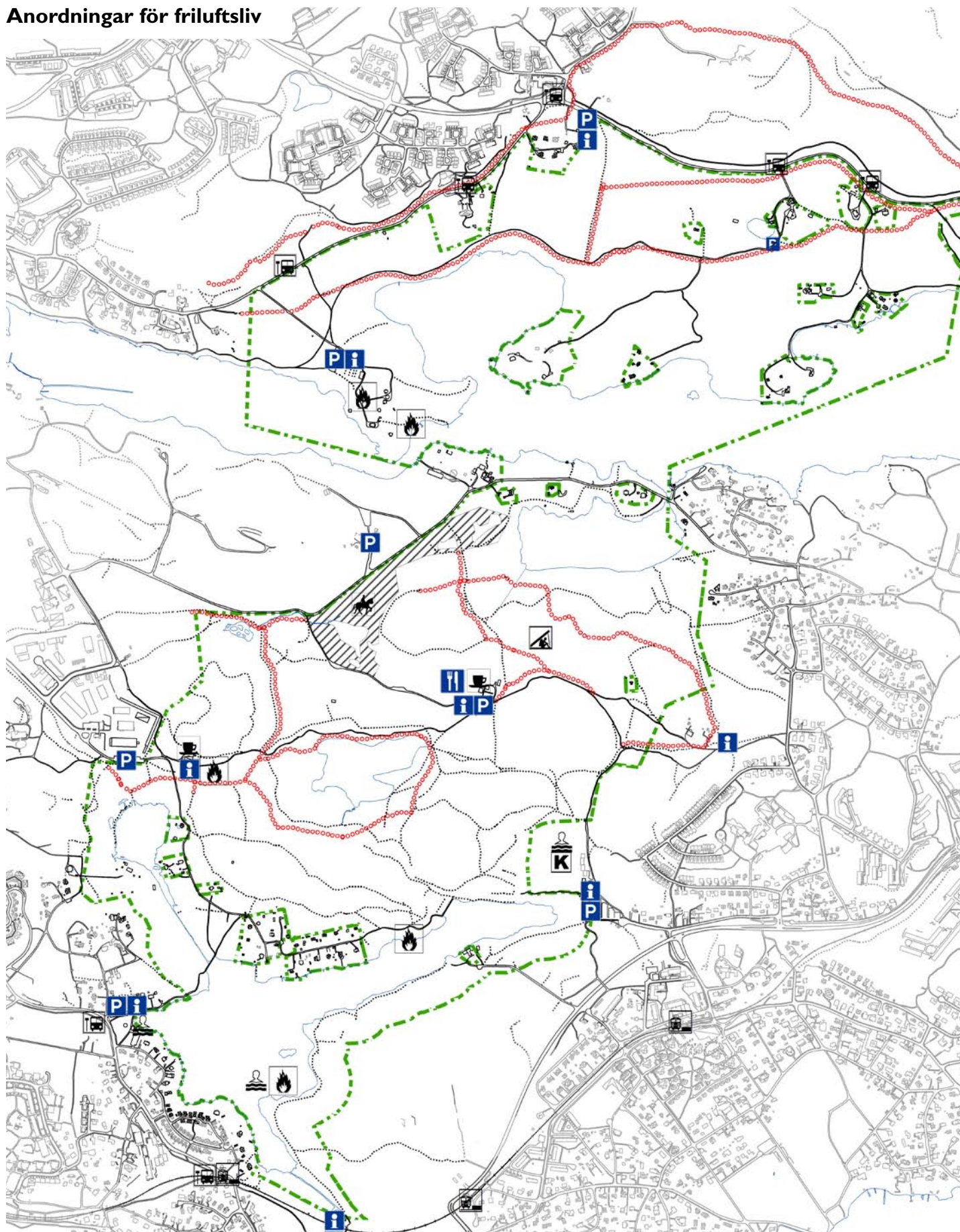
Fågelmatning t ex vid barnbadet i Kottlasjön är inte tillåtet.

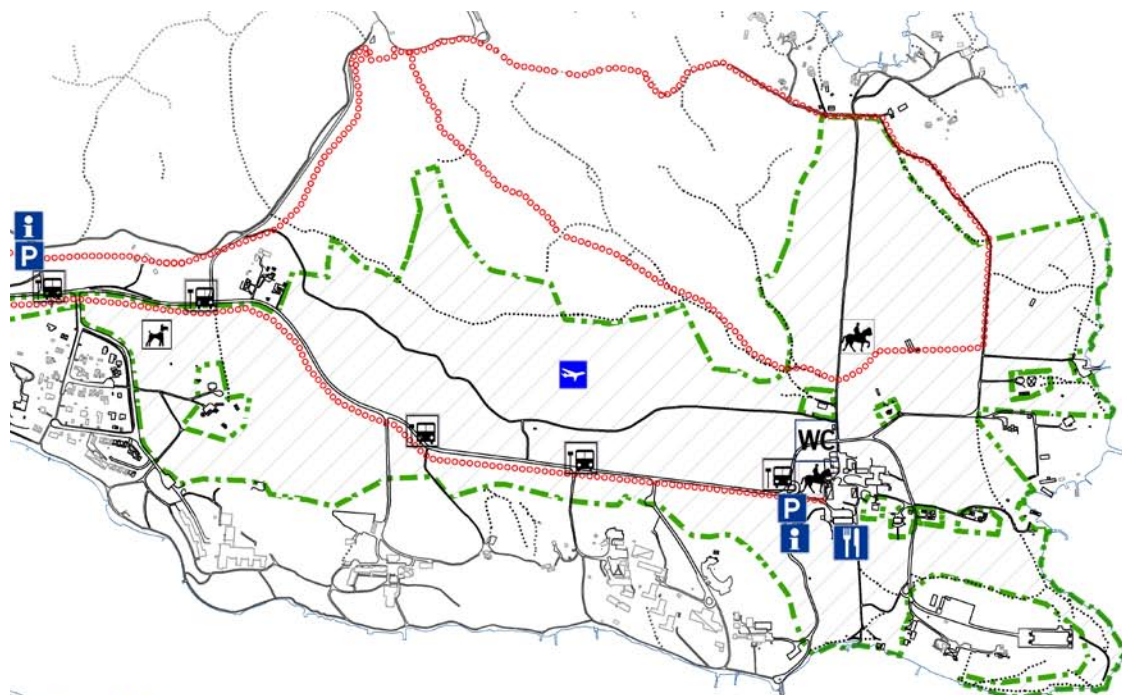
Tillgängligheten till vattendragen med båt bör inte underlättas med tanke på fågellivet. Vindsurfing, rodd och paddling bör undvikas i närheten av fåglarnas häckningsplatser. Motorbåtstrafik och vintertida trafik med motorfordon är förbjudet på Stockbysjön, Stockbyån och Kottlasjön. Undantag gäller för förvaltarens behov. Anledningen till detta är bland annat att dessa vatten utgör eventuell framtida vattentäkt.

I en vattendom från 1949 anges högsta dämningshöjd +15,30 och lägsta +14,50 att gälla för Kottlasjön och Stockbysjön:

SKÖTSELPLAN

Anordningar för friluftsliv

0 100 200 400 600 800 1 000
Meter

TECKENFÖRKLARING

	Naturreservat		Vägar
	Modellflyg		Ridstig
	Hundrastområde		Stigar i och intill reservatet
	Parkering mindre		Vindskydd
	Servering		Bad
	Toalett		Kiosk
	Busshållplats		Kafé
	Hållplats Lidingöbanan		Info
	Eldningsplats		Ridområde
	Område där föreskrift om kopplingstvång för hundar ej gäller.		Ridområde, större
			Parkering

Rekreation och friluftsliv

Övergripande mål

Området utgör med sin vackra natur, goda möjligheter till motion och friluftsliv samt sitt kulturhistoriska värde ett mycket omtyckt rekreationsområde på Lidingö.

Ändamålet med naturreservatet är främst att bevara ett tätortsnära rekreationsområde av stor betydelse för allmänhetens friluftsliv, att skydda dess kulturhistoriska värde, riksintresse och sjösystem.

Riktlinjer och åtgärder

Parkering

Parkeringsplatser finns inom och i anslutning till området Se karta.

Riktlinjer: Behovet av parkeringsplatser anses vara täckt.

Spår och leder

Beskrivning: Markerade och delvis preparerade spår och leder finns för löpning, skidåkning, cykelåkning, ridning, promenader och vandringar. Vissa spår är dessutom elbelysta. Lidingöloppsspåret passerar genom Långängen och på Elfvik.

Riktlinjer: Behovet av spår och leder anses vara täckt.

Ridvägar och ridadområden

Beskrivning: Se spår och leder ovan.

Riktlinjer: Se spår och leder ovan. Ridhinder monteras på ett sådant sätt och på sådana platser att de inte alltför mycket dominerar landskapsbilden. Hindren och markerna däromkring skall hållas i gott skick.

Eldstäder

Beskrivning: I området finns fyra kommunalt anlagda och underhållna grillplatser samt ett vindskydd anlagt och underhållet av Friluftsfrämjandet.

Riktlinjer: Iordningställande av grillplatser föreslås vid badberget Kottlasjön. Behovet av eldstäder anses därefter vara täckt.

Raststugor

Beskrivning: Långängens gård och Stockby motionsgård inrymmer bl a cafeterior. Älviks gård erbjuder allmän toalett och restaurang.

Friluftsfrämjandets basplatser är utrustade med öppet vind- och regnskydd som tillåter övernattning. Tillstånd skall dock inhämtas från Friluftsfrämjandet.

Riktlinjer: Något ytterligare behov av raststugor föreligger ej.

Motionsanläggningar

Beskrivning: Stockby motionsgård inrymmer omklädnads-, dusch- och bastuutrymmen, cafeteria samt styrketräningslokaler. I anslutning till byggnaden finns utomhus en styrketräningsplats samt lekutrustning för barn.

Riktlinjer: Någon utbyggnad är ej planerad.

Information

Informationsskyltar ska sättas upp av förvaltaren vid tillfarterna till naturreservatet och på lämpliga platser inom detta. Se även karta.

Folder finns tillgänglig för allmänheten.

Förvaltaren skall i möjligaste mån bistå med information om naturreservatet.

Gränsmarkering skall utföras enligt Naturvårdsverkets anvisningar. Förvaltaren ansvarar för detta.

Tillsyn, uppföljning och revidering.

Skötselplanen gäller för överskådlig framtid vad gäller angivna mål och riktlinjer för hävden. De åtgärder som anges i planen inom ramen för givna riktlinjer skall däremot ses över när berörda parter anser det påkallat.

Översynen gäller främst följande punkter:

- Åtgärder på skogsmarken inom ramen för i skötselplanen angivna mål och riktlinjer.
- Behov av ytterligare kanalisering av besökare för att förhindra störningar på växt och djurlivet.
- Ett särskilt vårdprogram bör tas fram för parken vid Älviks gård.
Det bör omfatta gårdens och parkens historia samt bevarandevärden, åtgärds- och skötselföreskrifter.
- Åtgärder för att höja Kottlasjöns och Stockbysjöns vattenkvalité.
- Åtgärder för att restaurera och tillskapa våtmarker.

Restaureringsarbetena i fågelkärren inom naturvårdsområdet följs upp med avseende på skapade fågelbiotopers värde.

Kottlasjön och dess tillflöden ska följas enligt särskilt upprättad kontrollplan där halten syretärande ämnen, näringsämnen och andra relevanta parametrar följs för att tillse att de ej uppnår kritiska nivåer.

Förvaltaren utför kontinuerlig tillsyn av naturreservatet.

Finansiering

Förvaltaren står för investeringar och skötsel. Staten har genom statsbidrag medverkat till bildandet av naturreservatet.

